

ŞEYH NAZİM-I KIBRİSÎ'NİN TASAVVUF ANLAYIŞINDA, MEHDİ TELAKKİSİ

Selami ERDOĞAN*

Özet

Kıbrısî'nin ilim, velî, mi'râc, Hz. Peygamber (sav) ve bey'at, gibi anlayışında görülen Mehdi telakkisi, onun tasavvuf anlayışı hakkında özet bir bilgi gibidir. Bu manada Kıbrısî'ye göre Mehdi (as); velayetin son halkası, mi'râcın esrârına vâkıf velî, Allah'ın nurunu tamamlayacağı tasarrufun sahibidir. Bununla birlikte Kıbrısî'nin Mehdi telakkisi, mürşidlerinin kendisine bildirdiği haberlere ve yaşadığı manevi tecrübelerine dayanan sağlam inançtan dolayı, ona göre, üzerinde şek ve şüphe edilmeyecek kadar kesindir. Dolayısıyla bu mevzu; halis kulların, siddikiyet makamlarına çıkışına vesiledir. Mehdi'yi dünya ya da berzah hayatında görmek üzere beklemek, bir ibadet ve teslimiyet imtihanıdır. Kıbrısî'nin genel tasavvuf anlayışında mündemiç olan söz konusu anlayış, Hakkâniyye mürîdânının da çoğunlukla benimsediği bir düşüncedir.

Anahtar Kelimeler: Sahibu'z-zaman, Allah'ın Nuru, Mehdi

MAHDI THEME IN SHAIK NAZIM EL-QUBRUSI'S SUFI CONCEPT

Abstract

Mahdi percipience of Shaik Nazim el-Qubrusi, seen in his ilim (knowledge), wali (saint), mi'raj (ascension), The Prophet and bey'at (allegiance) concepts are like brief knowledge regarding his Sufism concept. In this sense, according to Qubrusi, Mehdi is last chain of walaye (sainthood) and is wali who knows the secrets of mi'raj and possess of capability that Allah will fulfill his light with. In addition Mahdi concept of Qubrusi is so certain that contains no doubt because of strength faith of news said by his shaik and his spiritual experiences. Therefore this subject is like a bridge for righteous servants, reaching them to maqam (station) of siddiqiyye. Awaiting Mahdi to see in the world or barzakh (speration) life is prayers and test of submission. This approach that is in the sufizm concept of Qubrusi, is generally recognized by his mureeds (disciples).

Key Words: Sahebu el-zaman (Owner of Time), Light of Allah, Mahdi

* Dr.

1. Giriş

Hidayete ermek, doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek vb. manalara gelen Mehdi, “hidaye” masdarından türemiş, ism-i mefuldur.¹ Doğru yolu gösterecek ve adaleti sağlayacak bir kurtarıcı beklentisi, İslam öncesi toplumlarda, farklı isimlerle yer almıştır.² Ancak söz konusu kurtarıcı, İslam ile dinî bir anlam kazanmıştır. Bu manada Mehdi; hidayete ve gerçek dine eriştiren kişi anlamına gelmektedir.³

İslam’daki Mehdi anlayışının temel özelliği, ahir zamanda bir kurtarıcı vazifesini ihtiva etmektedir. “*Mehdi bendendir, yeryüzü nasıl zulüm ve işkence ile dolduysa, O da onu doğruluk ve adaletle doldurur.*”⁴ ve “*Bu Emir (yani Hz. Mehdi) de insanlar yeryüzünü daha önce zulüm ile doldurdıkları gibi, yeryüzünü adaletle dolduracaktır.*”⁵ gibi hadislerin geneline atfen, bu tür vazifeler beyan edilmiştir. Mehdi (as)’nin vazifesi ve yeryüzünün adaletle dolması gibi hadisler, mahiyeti itibariyle tevile açıktır.

Mehdi ile ilgili hadisler, muhteviyatı sebebiyle; ahir zaman hadisleri, İsa ve deccal meseleleriyle birlikte ele alınır.⁶ Ahir zaman hadisleri de, muhteviyatı bakımından, Mehdi hadisleri gibi tevile açıktır. Mesela Buhârî’de kıyamet alametlerinden haber veren hadis-i şeriflerden biri şöyledir: “*Ve kıyamet, ilim (din alimleri ve ilimleri) kaldırılmadıkça, depremler çoğalmadıkça, zaman yakınlaşmadıkça (vakitler bereketsizleşmedikçe), fitneler hakim olmadıkça, karışıklık, yani ölüm artmadıkça, aranızda mal mülk çoğalmadıkça... ve binalar konusunda insanlar büyüklük yarışı yapmadıkça, bir kişi bir kimsenin mezarına uğrayıp ‘keşke ben senin yerinde olsaydım’ demedikçe (intihar düşüncesi ve intihar artmadıkça) ve güneş batıdan doğmadıkça, kıyamet kopmaz.*”⁷

Ahir zaman ve Mehdi hadislerinin yapı bakımından tevile açık mahiyette olmalarından dolayı, bugüne kadar geçen yüzyılların ahir zaman olduğu ifade

¹ Muceddin Muhammed b. Yakub Firüzebedi, *Kamûsu'l-muhît*, (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 2005), s. 241; Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, t.y.), ss. 540-542; Ali b. Muhammed eş-Şerif Curcânî, *Kitabu't-ta'rifat*, ter: Arif Erkan, (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1983), s. 226.

² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, (Samsun: Sidre Yayınları, 1997).

³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Mehdi*, TDV İA, (İstanbul: Divantaş Neş., 1988), XXVIII, 369-370.

⁴ Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebu Dâvud, *Sünen-i Ebu Dâvud*, tah.: Muhammed Nâsiri'd-dîn Albânî, (Riyad: Mektebetu'l-ma'rife, t.y.), V, s. 93.

⁵ Ebu Abdullah Muhammed b. Yezîd Gazvîniyyi İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, tah.: Muhammed Fuad Abdülbaki, (Haleb: Dâru İhyâi'l-kutûbu'l-Arabiyye, t.y.), I, s. 348.

⁶ Hz. Peygamber’in ailesinden bir kişi zuhur edecek, dini kuvvetlendirecek, adaleti hâkim kılacak ve Müslümanlar da ona tabi olacaklardır. Fatıma evladı olan ve Hz. Peygamber(sav)’in adını taşıyan bu şahıs Araplara egemen oluncaya kadar kıyamet gerçekleşmeyecektir (Tirmizî: *Fiten*, h.no: 2230, 2231). Beş, yedi ya da dokuz sene hüküm sürecek (Tirmizî: *Fiten*, h.no: 2269) ve doğu beldelerinden gelen siyah sancaklı adamlar onun ordusuna katılacaklardır (İbn Mâce, *Fiten*, h.no: 4084, 4088). Bu esnada İsa gökten inerek Deccal’i öldürecek ya da onun Deccal’i öldürmesine yardım edecektir. Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, ter: Zakir Kadiri Ugan, (İstanbul: M.E.B Yayınları, 1989), I, s. 245).

⁷ Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru'l-İbn Kesîr, 2002), *Fiten*, h.no: 25, 101.

edildiği gibi, Mehdi olduğunu iddia eden zevat ve takipçileri, İslam coğrafyasının muhtelif mekânlarında zuhur etmiştir.⁸ Geçmiş zamandaki hadisat için tevil edilmiş olan söz konusu hadisler, sadece tevil eden kişinin dünya ve ahiret anlayışına göre değil, etkisine göre, içinde bulunduğu toplumun da değerlerine göre şekillenmiştir. Dolayısıyla ahir zaman ve Mehdi mevzularındaki hadislere Kıbrısî'nin yaklaşımı, onun tasavvuf anlayışını yansıtması ve bu anlayışın psiko-sosyolojik tesirlerinin görülmesi açısından mühim bir kavramdır.

Şunu öncelikli olarak belirtmek gerekir ki; “Şeyh Nazım’ın Tasavvuf Anlayışı”, onun deney ve gözlemlerle ulaştığı, salt aklî tecrübe ve düşüncelerden ibaret değildir. Çalışmamızda ele alınan anlayış, İslam düşüncesinin bir ürünüdür. İslam düşüncesi, İslam dininin temel iki kaynağı olan Kur’ân ve Sünnet merkezinde gelişmiştir. Hz. Peygamber (sav)’in ahirete irtihalinden sonra dini metinlerdeki müteşâbihâtın anlaşılma biçimlerine ve İslam coğrafyasının genişlemesine bağlı olarak diğer dinler ve kültürlerle etkileşimler ile kelimeler, tasavvuf ve felsefe okulları gelişmiştir. Söz konusu İslam düşünce okullarının şekillendirdiği; ahlak felsefesi, siyaset felsefesi, hukuk felsefesi, iktisat felsefesi, tarih felsefesi, bilim felsefesi ve dil felsefesi gibi disiplinler, İslam düşünürlerinin hayata dair sorunlara dinamik olarak ürettikleri çözümlerdir. Hayatla olan dinamik etkileşime bağlı olarak gelişen bu disiplinler, genel insanlık düşüncesiyle bir etkileşim halindedir.⁹

Bununla birlikte Şeyh Nazım’ın tasavvuf anlayışı, Nakşibendî-Hâlidî geleneği¹⁰ ve Hakkânî uygulamalarından¹¹ bir mirası içermektedir. Bu anlayış ve

⁸ Ethem Cebecioğlu, *İmâm-ı Rabbanî Hareketi ve Tesirleri*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 1999), ss. 41-44.

⁹ Muhammed el-Behiy, *İslam Düşüncesi'nin İlahî Yönü*, ter.: Sabri Hizmetli, (İstanbul: Fecr Yayınları, 1992); Mehmet Bayraktar, *İslam Felsefesine Giriş*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998).

¹⁰ Buhara'dan neşet etmiş olan Nakşibendilik Tarikatı, Hz. Ebu Bekir (ra)'dan gelen ve hafî (gizli) zikir esasına dayalı olarak kurulan yoldur. Abdülhalik Guçdevanî (v. 617/1220), tarikatın unutulmaya yüz tutan prensiplerini ihya ettiği için, yeni bir tarikat kurucusu olarak telakki edilmiş ve Nakşibendi tarikatına daha önceleri, Hâcegan tarikatı da denmiştir. Nakşibendiyye tarikatına adını veren Şah-ı Nakşibendî'nin tam adı, Muhammed b. Muhammed Bahaüddin el-Buharîdir (v. 1389). 19. asır Nakşibendî ricalinden olan Mevlana Halid-i Bağdadî (v. 1826), Nakşibendiyye'nin bu asırda anılan Halidilik kolunun bir kurucusudur. Tafsilatı için bkz. Hamid Algar, “The Naqshband Order (A Preliminary Survey of Its History and Significance)”, *Studia Islamica*, 44 (1976), 123-152; Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000), s. 256; Mahir İz, *Tasavvuf*, (İstanbul: Rahle Yayınları, 1969), s. 165; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2003), s. 231; Hasan Lütfi Şuşud, *İslam Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı*, (İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1958), ss. 300-60; Nasrullah Bahâî, *Muhammed Bahaeddin Şah Nakşibendî*, haz.: Taşköprülü Ali Aydın, (İstanbul: M. Şevket Eygi Matbası, 1966); Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1981), ss. 217-218; Necdet Tosun, *Bahaüddin Nakşibend*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), s. 297; Abdurrahman Ebu Berekât Camî, *Nefehâtü'l-üns min hadaratu'l-guds*, ter.: Lamî Çelebi, (y.y.: Marifeti'lyeyleri, 1298), s. 418; Ali b. Hüseyin Safî, *Reşahât ayne'l-hayat*, sad.: Necip Fazıl Kısakürek, (İstanbul: Alem Yayınları, 2009), ss. 73-77; Hacı Reşit Paşa, *Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve Ahlâk-ı İslamîye*, (İstanbul: Ergin Kitapevi, t.y.), ss. 83-87; Muhammed b. Abdülmecid el-Hanî, *Hadâiku'l-verdiyye fi ecilla nakşibendiyye*, tah.: Abdülrezzâk Abdullah, (İrbil: Matba'a vizaratu't-terbiyye, 2002), ss. 669-701.

¹¹ Şeyh Nazım-ı Kıbrısî'nin takip ettiği irşad metodu olarak isimlendirilen Hakkâniyye, Hâlidîyye'nin bir şubesidir. Mevlana Hâlid-i Bağdadî'den sonra, İsmail eş-Şirvanî (Kurdemirî) (v. 1832) üzerinden Şeyh Nazım'a kadar bulunan meşayih ve onların tasavvuf anlayışları,

uygulamalar ise tasavvufun kendi içerisinde oluşan; Kadirilik, Rıfâilik, Halvetilik, Mevlevîlik vs. gibi diğer ekollerle olan bir etkileşimin eseridir. Bununla birlikte bu mirasa Kıbrısî tarafından yapılan fikrî ve tatbikî katkılar, nadiren tespit edebildiğimiz, yeni motifler gibidir. Söz konusu motifler ise, sadece kitabî ve kesbî bilgiler değil, sezgiye dayalı keşfi bilgi ve tecrübeleri de ihtiva etmektedir.

Bu bağlamda Kıbrısî'nin Mehdi (as) anlayışı, onun tasavvuf anlayışına genel olarak bakmaya vesile olan temel kavramlardandır. Bununla birlikte bu kavram, İslam düşüncesinin bir ürünü olan tasavvuf düşüncesinin atmosferinde gelişmiştir. Binaenaleyh bu makalede, Şeyh Nazım'ın Mehdi (as) telakkisini, onun tasavvuf anlayışı açısından incelemeye ve bu anlayışın tespit edilen psiko-sosyolojik sonuçlarına değinmeye çalışacağız. Şunu da hemen belirtelim ki, Şeyh Nazım'ın tasavvuf anlayışının temel İslam metinlerindeki ve tasavvuf literatüründeki yeri, ayrıca ve detaylı bir çalışma konusudur.¹²

2. İslam Düşüncesinde Mehdi Anlayışının Genel Çerçevesi

Mehdi kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmamaktadır. Bu kökten türeyen ve hidayete erdirici anlamında olan el-Hadî kelimesi Allah (cc)'ın isimlerinden biridir. Allah (cc)'ın yol göstericiliğine delalet eden bu kelime¹³ ve Hz. Peygamber (sav)'in bir vasfı olarak da zikredilmiştir.¹⁴

Malik b. Enes, Buhari, Müslim ve Nesâi gibi hadis âlimlerinin rivayetlerinde ve İmam Malik'in Muvatta'sında, ahir zamandaki kurtarıcı manasında, Mehdi (as) ismi yer almadığından dolayı, Mehdi anlayışı kabul görmezken; Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, İbn Mace, Hâkim ve Taberanî gibi muhaddislerin rivayetlerine dayanılarak da Mehdi anlayışı kabul görmüştür.¹⁵ Mehdi'nin, hicri üçüncü (miladî dokuzuncu) asırda ihdas edildiği yönünde görüşler, Mehdi kişiliğini kabul etmeyen âlimler tarafından savunulur. Bu görüşlere göre İslam tarihindeki Mehdilik inancı, Şiilik inancından ve onun fırkalarından çıkmıştır. Bu anlayış zaman içinde, Allah (cc) tarafından doğru yola iletilmiş, ahir zamanda gönderileceğine ve Müslüman bir dünya düzeni kuracağına inanılan bir şahıs, bir hükümdar manası kazanmıştır. Bu anlayıştan dolayı Sünni kelimciler ya bu mevzuya hiç temas etmemiş, ya da ahir zaman alametleri arasında kısaca değinmişlerdir.¹⁶ Hadis tahkiklerine dayanarak Mehdi (as)'yi ve ahir zaman hadislerini kabul etmeyenler, hadislerin sened ve

Hâliyye-i Hakkanîyye ismiyle anılmaktadır. Adnan Muhammed Kabbani, *Futuhâtü'l-Hakkâniyye fi menâgibi eclâi's-silsileti'z-zehebiyyeti'l-âliyye*, I , (Şam: t.y.); Shaykh Muhammad Hisham Kabbânî, *The Naqshbandi Sufi Way (History and Guidebook of the Saints of the Golden Chain)*, (Chicago: Kazı Pub., 1995); *Kıbrısî Şeyh Muhammed Nazım Adil el-Hakkânî en-Nakşibendî, Tasavvuf Sohbetleri*, haz.: Bahar Çimen Hanika, (K.Kıbrıs: Dervish Pub., 2008); Hakkânî Şeyh Muhammed, *Cuma Hutbeleri*, (München: Dervish Yayınları, 2007).

¹² Bkz. Selami Erdoğan, *Şeyh Muhammed Nazım Adil Hakkânî el-Kıbrısî'nin Tasavvuf Anlayışı*, (doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).

¹³ Furkan: 25/31.

¹⁴ Ra'd: 13/7; Rum: 30/53.

¹⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, II, 138-139.

¹⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "İslam İnancında Mehdi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXVIII, 371-374.

metinlerindeki problemleri, rivayetlerdeki farklılıkları ve bazı râvilerin zayıf olmalarına istinaden, kendi görüşlerini savunmuşlardır.¹⁷ Mehdi (as) inancını savunanlara göre Mehdi (as), kendisinden önce zulüm ve haksızlıkların hâkim olduğu bir zamanda zuhur edecek ve yeryüzünü adaletle dolduracak kimsedir.¹⁸ “*Kıyametin kopması için zamanda sadece bir günden başka vakit kalmamış da olsa Allah, benim Ehl-i Beytimden (soyumdan) bir zatı gönderecek, yeryüzü zulümle dolduğu gibi o, yeryüzünü adaletle dolduracak.*”¹⁹ hadis-i şerifi bu anlayışa istinat edilen nasslardan biridir. Kâşânî'ye göre Mehdi (as); mekânda kabz/bast, zamanda tay/neşr tasarrufuna sahip zat olduğundan sahibu'z-Zaman olarak da anılır.²⁰

Gerek Sünnî, gerekse Şîî âlimlerince Mehdi'nin, ahir zamanda geleceği ve dünyayı adaletle dolduracağına inanılmaktadır. Bununla birlikte Mehdi anlayışının Sünnî itikad çerçevesindeki yeri, Şîilikteki ve Şîî fırkaların itikadî çerçevesine nisbeten farklılaşmaktadır. Bu manada Şîîliğin bazı aşırı fırkalarında görülen; hulûl (İlahî ruhun intikali), teşbîh (İlah ile kul benzerliği), hudûsü'l-ilim (İlahın bir şeyi sonradan öğrenmesi), bedâ (Bir şeyin yaratılışının aksi yönde zuhuru etmesi), vas'î (İmametın Nübüvvet'e varis olması), rec'at (İmamların gözden uzaklaşması ve geri dönmeleri), tenâsüh (ruh göçü) ve ibâha (Haramları helal sayma) gibi anlayışlar, ehli sünnet görüşüyle arasındaki kesin çizgiyi teşkil etmiştir.²¹

Mutasavvıflar arasında Feridüddin-i Attâr (v. 589/1193), Muhyiddin-i İbnü'l-Arabî (v. 638/1240), Mevlanâ Celaledin-i Rumî (v. 671/1273), Sadreddin-i Konevî (v. 673/1274) ve Abdurrahmân-ı Camî (v. 898/1492) gibi zevatın eserlerinde Mehdi (as) anlayışı mevcuttur. Muhyiddin-i İbn Arabî ve ondan sonraki tasavvuf çevrelerinde Mehdi(as), Allah'ın (cc) kendisine vereceği kudretle; zulmün yerine adaleti, cehaletin yerine ilmi, fakirliğin yerine zenginliği, zaafın yerine kuvveti getirecek kişi olarak kabul görmüştür.²² Bu anlayış, Niyazi-i Mısri (v. 1106/1694)'nin divanında²³ ve iki kardeş olan Yazıcızâde Mehmed (v. 853/1449) ve kardeşi Ahmed-i Bican (v. 870/1465)'in eserlerinde de mevcuttur.²⁴

Mehdi beklentisinin ahir zamanda olması hasebiyle ehli sünnet ulemasının bu mevzudaki görüşleri, dolaylı olarak Mehdi (as)'nin zuhur edeceği zamanı bildirmektedir. Bu manada İsa (as), deccal, ye'cüc me'cüc gibi konular

¹⁷ Ahmet Emin Seyhan, *Hadislerde Kıyamet Alâmetleri (Envârü'l-Âşîkîn Örneğinde)*, (Isparta: Tuğra Ofset, 2006), s. 105-230.

¹⁸ Ahmet Bican Yazıcıoğlu, *Envârü'l-Âşîkîn*, sad.: M. Rahmi, (İstanbul: Sağlam Kitabevi, 1974), s. 506-507; İbn Haldun, *Mukaddime*, II, s. 140-147; Şevki, *Mehdi*, DİA, XXVIII, 371.

¹⁹ Ebu Davud, *Sünen*, 5/92.

²⁰ Abdulrezzâk Kaşânî, *İstlahâtu's-sufiyye*, (Kâhire: Dâru'l-minat, 1992), s. 155.

²¹ Tafsilatı için bkz. Abdülhamit Sinanoğlu, *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı*, (İstanbul: Esra Yayınları, 1997); Ahmet Turan, *Yezidiler*, (Samsun: Eser Matbası, 1994); Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *İslam'da Şi'a*, haz.: Bahri Akyol, (İstanbul: İslami Kültür ve İlişkiler Mer., 1998).

²² Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 544.

²³ Niyazi Mısri, *Tam ve Tekmil Divânı*, (İstanbul: Marif Kitaphanesi, t.y.), s. 151.

²⁴ Yazıcızâde Mehmet, *Muhammediye*, sad.: Ahmed Çelebioğlu, (İstanbul: MEB Yayınları, 1996), s. 320.

Mehdi (as)'yi kabul eden ulema açısından önem kazanmıştır. Ahir zaman mevzularına önem kazandıran diğer unsur ise onların, Kur'ân-ı Kerîm'de ve muteber hadis kaynaklarında zikredilmiş olmalarıdır. Mesela Hz. İsa (as)'nın öldürülmesi, göğe çekilmesi ve kıyametten önce yeniden indirilmesine yönelik Kur'ân ayetleri, İsa (as)'nın ahir zamanda nüzulü anlayışın temelini teşkil etmektedir. "...Oysa Onu (İsa'yı) öldürmediler ve asmadılar, onlara benzeri gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, tam bir kuşku içindedirler. Onu yakinen öldürmediler. Bilakis, Allah Onu katına yükseltti. Allah daima Aziz ve Hâkimdir."²⁵ ayeti ise, göğe çekilme düşüncesine istinat edilmiştir.²⁶ Ahir zaman ile ilgili hadisler ise Buhari, Müslim, Tirmizî ve İbn Mace gibi hadis ulemasının eserlerinde, genellikle "fiten" başlıklarında ele alınmıştır.

3. Şeyh Nazım-ı Kıbrısî ve Kıbrısî'nin Mehdi Anlayışının Genel Çerçevesi

3.1. Şeyh Nazım Kimdir?

Şeyh Nazım-ı Kıbrısî, 23 Nisan 1922'de, Kıbrıs'ın Larnaka Köyünde dünyaya gelmiştir. Baba tarafının Şeyh Abdülkadir Geylanî torunu olduğu, dolayısıyla nesebinin Hz. Peygamber(sav)'e dayandığı, anne tarafından ise Mevlana Celaleddin-i Rumi'ye dayandığı ifade edilmektedir.²⁷

²⁵ Nisa: 4/157-158.

²⁶ Mehmed Vehbî, *Hulasatu'l-beyan fi tefsiri'l-Kur'ân*, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1979), III, s. 1108; Elmalılı Hamdi Yazır (v. 1361/1942), ilgili ayetin mealinde, 'İsa ölmemiştir, kıyametten önce tekrar gelecektir' mealindeki bir hadise atıfta bulunarak, ayetin zahiri olarak anlaşılmanın dışında, başka bir mana ile tevil edilmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Ona göre Hz. İsa'nın ruhu henüz kabzedilmemiştir. Zira ruhunun eceli gelmemiştir. Allah'tan bir kelime olan ve Ruh'u'l-Kudüs ile teyid edilmiş olan Mesih İsa, henüz Allah'a dönmemiştir. Onun daha dünyada göreceği işler vardır. Kıyametten evvel eceli gelecek, vefat edecek ve ruhu kabzolunacaktır. Her ne kadar inkârcılar suikast sırasında Hz. İsa'yı öldürüp astıklarını zannetmişlerse de, o ölmemiştir. Çünkü Allah(cc), "muhakkak seni öldüreceğim" şeklinde buyurmuştur. Müslümanlar arasında meşhur olan mana ve inanç da budur (Bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad.: İsmail Karaçam ve diğ., (İstanbul: Aziz Dağ., t.y.), II, 372-373). Hz. İsa (as)'nın kıyametten önce yeniden dünyaya indirileceğine yönelik işari tefsirler ise "Şüphesiz ki o (İsa) kıyametin (ne zaman kopacağına) bilgisidir. Ondandır hiç şüphe etmeyin ve bana uyun..." (Zuhruf: 43/61) ayetine yapılmıştır. Bununla birlikte, "...Allah demişti ki: 'Ey İsa, ben seni vefat ettireceğim, katıma yükselteceğim, Seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve Sana uyanları, kıyamet gününe kadar, inkâr edenlerden üstün tutacağım'..." (Âl-i İmran: 3/55) ayetine ve "teveffa" kelimesinin ifade ettiği manalara atfen Hz. İsa(as)'nın öldürülmediği yaygın bir kanaat olmuştur. Müfessirlerin büyük bir kısmı, ayette belirtilen "teveffa" kelimesinden onun ölümünün kastedilmediğini söylemişlerdir. Buna göre söz konusu fiil "uyutmak" anlamına gelmektedir. Bkz. Komisyon, *Kur'ân-ı Kerim Mealî*, (Ankara: DİB Yayınları, 2011), s. 56; Hamdi Aktaş, *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Kelime Mealî*, (İstanbul: İpek Yayınları, Tarihsiz); Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, (İstanbul: Server İletişim, 2008), s. 62; Mevdudî'ye göre, 'vefat' görevden alma manasında mecazi olarak kullanılmıştır. Allah, Hz. İsa'yı geri çağırmıştır. Çünkü İsrailoğulları getirdiği apaçık ayetlere rağmen O'nu reddetmiştir. Bkz. Ebu'l A'la Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), I, 262.

²⁷ K. Adnan, *Hakkâniyye*, I, 502; Ayrıca bkz. Mısıroğlu, *Semamızda Bir Yıldız*, s. 54; K. Hisham, *Sufi Way*, s. 376; http://www.naksibendihakkani.com/?page_id=171 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi).

Şeyh Nazım Efendi ilkokula 1928 yılında başlamış, 1940 senesinde liseyi bitirerek İstanbul Üniversitesi Kimya Fakültesine kayıt olmuştur. Bu yıllarda İkinci Cihan Harbi'nden dolayı Kıbrıs'a gidemeyen Nazım Efendi, fakülte haricindeki vakitlerinde Hacı Fuat Efendi'nin dini sohbetlerine katılmış, Şeyh Cemaleddin-i Lasunî Efendi'den Arapça ve hadis dersleri almıştır. Aynı zamanda Nakşibendî meşâyihından Şeyh Süleyman Erzurumî'den (v. 1948) tasavvuf terbiyesi almıştır.²⁸ Bu dönemde yaşadığı bir manevi tecrübe üzerine, maddi ilimlerdeki eğitim hayatını yarıda bırakarak, silsiledeki şeyhi Abdullah-ı Dağıstanî (v. 1973)'yi bulmak için Suriye, Şam yolculuğuna çıkmıştır. Şeyh Nazım savaş şartlarından dolayı, Humus'tan kara yoluyla Tripoli'ye, oradan da Şam'a geçmiştir. Kıbrısî'nin bu yolculuğu, İstanbul'dan ayrılışından sonra bir sene sürmüştür.²⁹ Bulduğu gecenin sabahında manevi makamlara nail olduğunu ifade eden Kıbrısî, Şeyhinin “*Evladım halkının sana ihtiyacı var. Şimdilik sana yeterli olanı verdim. Bugün Kıbrıs'a git!*” diye emrettiğini bildirmiştir.³⁰ Zorda olsa emre itaat düşüncesiyle o gün Kıbrıs'a dönüş yolculuğuna çıkan Kıbrısî, 1952'de tekrar Şam'a döndüğünde, Şeyh Abdullah-ı Dağıstanî'nin müridlerinden Hacı Âmine Hanımefendi (v. 2004) ile evlenmiştir. Şeyh Nazım'ın bu evlilikten iki oğlu ve iki kızı olmuştur.³¹

Şeyh Nazım'ın irşad vazifesiyle Londra'ya ilk ziyareti, 1972'de yani, şeyhi Abdullah-ı Dağıstanî'nin vefatından üç sene önce gerçekleşmiştir.³² Şeyhinin vefatından sonra irşad vazifesini devralan Kıbrısî'nin, 1991'den itibaren, Amerika'yı ziyaret ettiği bilinir. Bu ziyaretlerinde 15'ten fazla eyalette değişik din, mezhep ve kültürden insanlarla görüşerek onların hidayetine vesile olmuştur. Kıbrısî, 1986'da ise Uzakdoğu seyahatini gerçekleştirmiş ve Brunei, Malezya, Singapur, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka'yı ziyaret etmiştir. Buralarda sultanlar, devlet adamları ve halk tarafından ilgiyle karşılanmıştır.³³ 1999'dan itibaren Lefke'deki dergâhından çıkmayan Kıbrısî, bugün dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen müridleri tarafından ziyaret edilmektedir.

3.2. Genel Çerçevde Kıbrısî'nin Mehdi Telakkisi

Nazım Efendi'nin tasavvuf anlayışı içerisinde önemli yer tutan Mehdi anlayışı, 1970'lerden beri onun sohbetlerine konu olmuştur. Yine bu anlayışın, Hakkâniyye meşâyihini içerisinde, Şeyh Abdullah ve Şeyh Şerafeddin-i Dağıstanî³⁴ tarafından da önemli bir bahis konusu olarak ele alındığı bilinmektedir.³⁵ Mehdi anlayışının isnat edildiği hadisler ve bu hadislerin şerh edildiği kaynak kitaplar 2010 yılında, Nakşibendi-Hakkânî internet sayfasında paylaşılmaya

²⁸ K. Adnan, *Hakkâniyye*, 503-504; Hakkânî, *Cuma Hutbeleri*, 5-6.

²⁹ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 133.

³⁰ K. Adnan, *Hakkâniyye*, 507-508.

³¹ Tayfun Atay, *Batı'da bir Nakşî Cemaati: Şeyh Nazım Kıbrısî Örneği*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), s.70-72, 76; Ayrıca bkz., Mısıroğlu, *Semamızda bir Yıldız*, s.154-156, 166.

³² Atay, *Nakşî Cemaati*, s. 77.

³³ K. Hisham, *Sufi Way*, s. 396.

³⁴ Kıbrısî'nin şeyhi, Abdullah-ı Dağıstanî'nin şeyhidir.

³⁵ K. Adnan, *Hakkâniyye*, s. 438-444; Hasan, Burkay, *Menâkıb-ı Şerefiyye (Şerafeddin Hazretleri'nin Ağzından)*, (Ankara: y.y., 1995), s. 17-20; K. Hisham, *Sufi Way*, s. 361-372.

başlanmıştır.³⁶ Şeyh Nazım'ın Mehdi anlayışı, üç kaynaktan teşekkül etmiştir. Mehdi hususundaki hadis-i şerifler, bu hadislerle yapılan şerhler ve üçüncü olarak bu hadislerin ve şerhlerinin delalet ettiği güncel hadiseler ve keşfi bilgilere dayanan manevî işaretlerdir. Hadis kaynaklarından bir kısmı direkt olarak aslî eserlerden belirtilmişken, bir kısmı da bu asli kaynaklara yapılan şerhler gibi, tâli eserlerden oluşturulmuştur. Bu tâli eserler içinde en sık kullanılanlar şunlardır: Ali bin Hüsamüddin'in³⁷ (v. 714/1314) "Kitabu'l-Burhan fi Alameti'l-Mehdiyyi'l-Ahiri'z-Zaman, Heytemî Ahmed İbn-i Hacer-i Mekki'nin³⁸ (v.1566/974) "El-Kavlu'l-Muhtasar fi Alamati'l-Mehdiyyi'l-Muntazar", Muhyiddin b. Arabî'nin (v. 638/1240) "el-Futûhâtü'l-Mekkiyye".

Hakkâniyye yolunda ve Nazım Efendi'nin ifadelerinde Mehdi (as)'nin fiziksel özellikleri Deylemî, Ebu Davud, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve İbnu'l-Cevzî ve Ziyauddîn-i Gümüşhanevî'nin eserleri kaynak gösterilerek belirtilmiştir. Buna göre adı Muhammed b. Abdullah olan Mehdi'nin yüzü, gökyüzünde parlayan yıldız gibidir ve yüzünde bir ben bulunmaktadır. Omuzunda Hz. Peygamber (sav)'in alameti vardır. Orta boylu, karnı büyük, iki uyluk arası açık, sakalı bol ve sık, alını geniş, burnu ise ince, dişleri parlak olacaktır.³⁹

Mehdi mevzundaki üçüncü kategorideki kaynak olan keşfi bilgiler, Kıbrısî'nin Mehdi anlayışındaki hususiyetleri ortaya koymaktadır. Bu bilgilerin bir kısmı, Kıbrısî'nin şeyhi Abdullah-ı Dağıstanî (v. 1393/1973) ve Şerafeddin-i Dağıstanî'den (v. 1355/1936) tevarüs ettiği görülmektedir. Kıbrısî'ye silsilesinden tevarüs eden Mehdi(as) anlayışının, maddi olduğu kadar, manevi bir kişiliğe de delalet ettiği görülmektedir. Mesela Nazım Efendi'ye göre Mehdi (as), Hicaz'da Necid ile Yemen arasında Rub'u'l-Hâli çölünde bulunmaktadır. Yemen ile Umman arasında uzanan bu çöl için hayat olmayan, kimsenin geçemediği bir kum denizi olduğunu söylen Kıbrısî, 1981 yılında orada bulunan "Kubbetü'ş-Şüheda" dediği bir makamdan da bahsetmiştir. Nazım Efendi'ye göre bu makam, meleklerin bina ettiği bir kubbenin altındadır.⁴⁰ Bu ifadelerde geçen mekân ve bu mekânda bulunan şahsın, meta-fiziki bir çerçevede ele alınmasından dolayı, söz konusu Mehdi anlayışının manevi bir kişiliğe dayandığı kanaatindeyiz. Kıbrısî'nin bu bilgiyi, şeyhi Abdullah-ı Dağıstanî ile birlikte yaşadığı bir tayy-i mekân tecrübesi esnasında, manen edindiğini söylemesi,⁴¹ kanaatimizi destekleyici

³⁶ http://www.naksibendihakkani.com/?page_id=2563 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi).

³⁷ Mâverâünnehir bölgesinin yetiştirdiği âlimlerdendir. Hâfızuddîn Ebû'l-Berekât Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî'nin (v. 709/1310) talebesidir.

³⁸ Adı, Ahmed bin Muhammed'dir. Künyesi Ebu'l-Abbâs, lakabı Şihâbüddîn'dir. Dedelerinden birisinin ismine nisbetle İbn-i Hacer nisbesiyle meşhur olmuştur. Mısır'da Heytem denilen yerde doğduğu için Heytemî, Mekke'ye yerleştiği için Mekkî nisbeleriyle tanınmıştır.

³⁹ http://www.naksibendihakkani.com/?page_id=2563 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi).

⁴⁰ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 135.

⁴¹ Nazım Efendi bu tecrübesini şöyle ifade etmektedir: "Biz Medine-i Münevver'e'de iken Şeyh Efendi Hazretlerine bir haberci gelip Sahib'in (Mehdi) kendisini davet ettiğini söyledi. Cismanî vücut ile davet edildiğinde avcı kelbi ile çıkar (hâşa minel huzur). O surette bizi beraberine aldı. Tay ile bizi oraya aldı, yürüyüşle değil. Göz açıp kapayınca kadar oraya vardırı. O makama indiğimizde Sahip oradaydı. Sahibüzzaman boylu boslu, gayet heybetli, onun yüz yapısına da kimse bakmaya doyamaz. Kucaklayıp öptüğü vakit yukardan öper. İşte, şeyhimizle böyle kavuşup dedi ki: 'Ya Seyyidi! Sizinle görüşmek için emrolundu. Sizi onun için davet ettik.'" Bkz. Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 136-137.

mahiyettedir. Nazım Efendi'nin 1981 yılında yaptığı bir sohbette, Mehdi telakkisindeki manevi kişilik daha kesin görülmektedir. Bu manada Kıbrısî, Mehdi (as)'nin kırk yaşında olduğunu, kırk ile elli yaş arasının kırk diye hesaplandığını ifade etmiştir.⁴²

Bununla birlikte Nazım Efendi'nin Mehdi (as) telakkisinde görülen manevi yön, sadece zuhuruna kadar değil, zuhurundan sonra da görülmektedir. Bu manada Mehdi'nin vazifesi için gerekli görülen güç, günümüz bilim ve tekniğiyle ulaşılan maddi güçlerden ziyade, manevî dinamikleri içermektedir. Mehdi (as)'nin zuhur etmesinden sonra getireceği tekbirin tüm insanlar tarafından mânen duyulacağı, bu tekbirin manevi kuvvetinden dolayı, gönüllerde kuvvetli bir imanın açılacağı,⁴³ söz konusu manevi dinamik nev'inden misallerdir.

Bu ifadelerden hareketle Kıbrısî'nin Mehdi telakkisinde, hem manevi hem de maddi şahsiyete delalet eden, iki yön görülmektedir. Farklı bir ifadeyle nesebi, fiziksel görünümü evliliği gibi hususiyetleri göz önüne alındığında, beşeri bir kişilik; ömründe geçen on yıllık zamanın, kırk olarak hesaplanması ise, manevî bir şahsiyete delalet etmektedir. Söz konusu maddi ve manevi şahsiyetler, Mehdi mevzundaki birtakım soruların cevabı mahiyetindedir. Mesela, Mehdi (as)'nin zuhuru hususunda tevil edilen hadisin beklenen zamanda tecelli etmemesinin nasıl açıklandığı, bu anlayışla ilgili görülmektedir. Farklı bir ifadeyle, haber verilen ve gerçekleşmeyen Mehdi (as) telakkilerinin bir manevî şahsiyet; şimdi beklenenin ise, o manevi şahsiyetin tecessüm etmiş kişiliği olabileceği şeklinde telakki edilmesi de, kuvvetli bir ihtimaldir.

Mehdi mevzunda Kıbrısî ve silsile şeyhleri tarafından muvakkat olarak beyan edilen bazı malumatlar, beyan edilen vakitlerde zuhur etmemiştir. Mesela Mehdi (as)'nin doğumunu ilk defa Şeyh Şerafeddin,⁴⁴ 1936 yılında, Şeyh Abdullah'a⁴⁵ müjdelemiştir. Dolayısıyla Mehdi (as)'nin zuhurundan önceki alametlerin ilk defa Şeyh Şerafeddin tarafından Şeyh Abdullah'a haber verildiği görülmektedir. Dolayısıyla, Rusya'nın Türkiye'ye saldıracağı, “melhame-i kübrânın”⁴⁶ yaşanacağı ve Mehdi (as)'nin zuhur edeceği şeklindeki kronolojik hadiseler, Şeyh Abdullah ve Şerafeddin'in hayatında beklenmiş ve gerçekleşmemiştir.⁴⁷ Şeyh Abdullah-ı Dağıstanî'nin birinci ve ikinci cihan harplerine tanık olmuş olması ve Şerafeddin-i Dağıstanî'den bazı haberlerin önceden bildirilmiş olmasından dolayı; cihan harplerinin, Mehdi (as)'nin zuhuru için beklenen hadiseler olarak tevil edilmiş olma ihtimali yüksektir.

Gerek bazı hadiselerin teviline dayanarak, gerekse manevi tecrübelerinden hareketle Şeyh Nazım Efendi de, benzer açıklamalarda bulunmuştur. Mesela Mehdi (as)'nin, Mekke yakınlarında vadiyü'l-fâtıma denilen yerde, 1941 yılında,

⁴² Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 138.

⁴³ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 135.

⁴⁴ Kıbrısî'nin şeyhinin şeyhidir. Şerafeddin-i Dağıstanî olarak da zikredilir.

⁴⁵ Kıbrısî'nin şeyhidir. Abdullah-ı Dağıstanî olarak da zikredilir.

⁴⁶ Mehdi'nin (as) Çıkış Alametleri başlığında belirtilen çok çetin bir cihan harbidir. Kıbrısî bu harpten kısa bir süre sonra Mehdi(as)'nin zuhurunu beklemektedir.

⁴⁷ K. Adnan, *Hakkâniyye*, s. 476.

dünyaya geldiğini ifade etmiştir. Vekili Şeyh Hişam ise 1980’lerde yaptığı bir sohbette Mehdi (as)’nin on sekiz yaşındayken Hz. Ali (ra) soyundan gelen bir kadınla evlendiğini söylemiştir.⁴⁸ Söz konusu ifadeler, bugün gerçekleşmemiştir ancak, Kıbrısî’nin Mehdi (as) hususundaki ifade ve beklentilerinde değişiklik olmamıştır. Kıbrısî’nin son zamanlarda yaptığı sohbetlerinde ve dualarında zikrettiği Mehdi düşüncesi, altmış sene evvelki heyecan ve umudu hâlâ ihtiva ettiği görülmektedir. Bu manada Kıbrısî’nin tayy-i mekân tecrübesinde görüştüğünü ifade ettiği Mehdi (as) ve kendisine şeyhinin bu mevzuda verdiği haberler ise, Kıbrısî açısından, şek ve şüphe duyulmayan bir bilgidir. Dolayısıyla Kıbrısî, bu konuya şüpheli yaklaşanlara, aceleci olmamayı ve beklemeyi tavsiye etmiştir.⁴⁹ Nazım Efendi’nin 1974 yılında müridlerine yaptığı bu telkini anlamamıza yardımcı olabilecek açıklayıcı ifadeleri, vekili Şeyh Hişam’ın 2008 yılında yaptığı sohbette görüyoruz. Buna göre maddi ve manevî âlemlerde kudreti sorgulanamayacak olan Allah (cc), cilve-i Rabbanîsi olarak mahlûka ait hakikatleri olduğu gibi aşikâr etmemiş, imtilhan sırrı olarak bunların bir kısmını gizlemiştir. Bu hakikatlere bağlı olarak, dâru’l-imtihan olan dünyadaki tecelliyât, bazen peygamberlere bile değişebilir niteliklerde arz edilmiştir. Şeyh Hişam, bu anlayışı, Hz. Musa (as)’nın yaşadığı bir kıssa⁵⁰ üzerinden izah etmiştir.⁵¹

Bu anlayış çerçevesinde Mehdi (as) hususu, aynı zamanda bir tasdik ve teslimiyet mevzu olduğu görülmektedir. Şeyh Nazım-ı Kıbrısî’nin tasavvuf anlayışında, şeyhe teslimiyet anlayışı, önemlidir. Bu anlayış, Mehdi (as) mevzunda da değişmemiştir. Çünkü Mehdi (as)’nin beklenmesi, bir açıdan Hz. Peygamber (sav)’i tasdik, diğer açıdan şeyhe teslimiyet ile bir sadakat ve bekleme imtihanıdır. Dolayısıyla Kıbrısî’nin vekilleri ve müridleri tarafından bu mevzunun nasıl anlaşıldığı da önemlilik arz etmektedir. Kıbrısî’nin vekilleri tarafından bu anlayış, iman ve teslimiyet konularıyla birlikte ele alınmıştır. Mana âleminde mürşide bildirilen ve onlardan da kendilerine nakledilen tüm bilgiye şüphesiz iman etmek, her müridin manevî makamları nispetinde elzemdir. Kıbrısî’nin Amerika vekiline göre bunlardan şüphe duyan mürid derecesinden, evliya ise makamından düşer. Bu manada, Şeyh Şerafeddin ve Şeyh Abdullah-ı Dağıstanî, son nefeslerine kadar Mehdi (as)’yi bekleyerek ve dua ederek, kendilerine de bir

⁴⁸ Atay, *Nakşî Cemaati*, s. 220.

⁴⁹ “Siz olacak işlere bakınız. Yalnız size bir vasiyetim olacak, olana pişman olmayın. Ne olacaksa da, ondan üzüntü duymayın. Olan şeyden siz üzülmeyiniz, işin sonuna dikkat ediniz... Olacak şeyden bize böyle söylenmiş iken bambaşka şeyler oldu diye taaccüpte kalmayın. İşin sonuna bakın. Nereye müncer olacak, nereye munkalib olacak. Ağaçlar ham olduğu vakit meyvesini ağzına alırsan ağzını burar, karnına sancı verir. Sabredersen o, bal olur. Onun için buruk buruk işler görülür. O hareket buruk tatları tatlandırmak içindir. Hiç merak etme, öyle şeylere aldırma.” Bkz. Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 51.

⁵⁰ Firavun’un zulmüne maruz kalan kavmi için mahsun olan Musa’ya (as) Hakk Teâla o gece Firavun’u helak edeceğini bildirir. O gece sabaha kadar dua eden Firavun, iman ettiğini, insanlarla belli bir süre eğlenmek için imanını açıklamasa bile helak olmamak için Musa’nın Rabbinden mühlet ister. Sabah Firavun’u yaşar halde bulan Musa (as): “Ya Rabbi, Firavun hâlâ yaşıyor” der. Allah Teâla: “Ya Musa! Sen uyurken Firavun bana iltica ederek, Benden mühlet istedi. Ben ona mühlet verdim” der.

⁵¹ www.sufilive.com, 040709-Lefke-MSH-QA-HowtoprepareforMahdi (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); Görüntülü sohbet video arşivimizde mevcuttur.

bekleme modeli oluşturmuştur.⁵² Bu konudaki bir diğer görüş, Peygamber (sav)'in sahabeğine Mehdi (as)'yi göreceksiniz diye haber verdiği rivayet edilen bir hadis-i şerife istinat edilmiştir. Tam metni okunmadan bahsedilen bu hadis-i şerife getirilen izaha göre Sahabe-i Kiram, Mehdi (as)'yi görmeden bu dünyadan irtihal ettiler ise, bu durum Peygamber (sav)'in emin sıfatına gölge düşürmez. Çünkü Sahabe-i Kiram (ra), Mehdi (as)'yi bu günün müminleri olan torunlarının gözüyle görecektir.⁵³ Kıbrısî'nin bu manayı tazammun eden ifadesi ise şudur: "... (Mehdi 'yi) Burada mı görürüz, kabir de mi görürüz Allahu â'lem"⁵⁴

Ahir zaman ve Mehdi mevzunun Hakkâni müridleri arasında nasıl anlaşıldığı da ehemmiyet arz etmektedir. Müridlere göre geçmişte pek çok defa Şeyh Nazım, önce Mehdi (as)'nin belirmesinin çok yakın olduğunu ifade edip, daha sonra bunun ertelendiğini söylese de asıl olan kuşku ve şüphe etmeden tasdik etmiştir.⁵⁵ Müridlere göre Nazım Efendi, yanlarında olduğu zamanlarda bile Mehdi (as) ile beraberdir. Ruhunu kuşatan kafesten kurtulduğu için her yere ulaşabilir.⁵⁶ Hâliyye-i Hakkâniyye içerisindeki Mehdi (as) öğretisi kimi müridler için en önemli bahis olarak görülürken, kimileri için bu bahis olmasa bile Hakkâniyye yolunun değeri değişmez. Topluluk üzerine yapılan bir çalışmaya göre Mehdi (as) bahsi, topluluğun son derece önemli olduğu inancını pekiştirirken, müridlere haysiyet ve güven aşılayan bir olgudur.⁵⁷ Bununla birlikte farklı bir çalışmaya göre, Mehdi (as) hususunda bildirilen bazı haberlerin gerçekleşmemesine bağlı olarak, 2000'li yıllarda batılı mürid sayısında düşüş olmuştur.⁵⁸ Müridânın bu iki farklı tutumunu Kıbrısî'nin tasavvuf anlayışı içinde değerlendirecek olursak, siddikiyyet imtihanını geçebilenler ve geçemeyenler vardır. Siddikiyyet imtihanını geçenler de, geçemeyenler de iman dairesindedir ancak, geçenlerin manevi makamı, Hz. Ebu Bekir'in diğer sahabelere üstünlüğü gibidir.

Bu telakkilerin sonucu olarak, ortaya Tarikat-ı Hakkâniyye meşâyihından tevarüs eden bir vazife çıkmaktadır. "Doğu tarafından birtakım insanlar çıkıp, Hz. Mehdi'nin saltanatını hazırlayacaklardır." yönündeki bir anlayışa istinaden, hizmet edenlerin, Hâliyye-i Hakkâniyye müridleri olması beklenmektedir. Bununla birlikte Mehdi (as)'nin zuhuruyla, Hz. Peygamber (sav)'e mi'râcda verilen ve bugüne kadar açılmayan sırlar açılacaktır. Şeyh Abdullah-ı Dağistanî'den tevarüs eden bu anlayışa bağlı olarak ahir zaman ümmeti övülmüştür. Farklı bir ifadeyle ahir zaman ümmetine kıymet kazandıracak olan nesne, aralarında Mehdi (as)'nin bulunmasıdır. Buna bağlı olarak, gönüllerdeki imanlar kemale erecek, sırlar keşfedilecek ve yeryüzü adaletle dolacaktır.

⁵² www.sufilive.com, GSS-6Blief-In-Mahdi-082106 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); Görüntülü sohbet video arşivimizde mevcuttur.

⁵³ www.sufilive.com, GSS-6Blief-In-Mahdi-082106 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); Görüntülü sohbet video arşivimizde mevcuttur.

⁵⁴ http://saltanat.org/Ilim-Ve-Edep-3042011.aspx (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); Görüntülü sohbet video arşivimizde mevcuttur.

⁵⁵ Atay, *Batıda bir Nakşî Cemaati*, s. 232.

⁵⁶ Atay, *Batıda bir Nakşî Cemaati*, s. 219.

⁵⁷ Atay, *Batıda bir Nakşî Cemaati*, s. 368.

⁵⁸ Jorgen S Nilsen v.dğr., *Sufism in West (Transnational Sufism, The Haqqania)*, (NewYork: Routledge, 2006), s. 1.

Binaenaleyh, ahir zaman ümmeti övülmüş olduğundan, Kıbrısî, onlardan olmak üzere dua etmektedir.⁵⁹

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler ışığında görülen Mehdi telakkisi; ağırlıklı olarak manevi tecrübelerle dayanmaktadır. Şeyh Nazım-ı Kıbrısî'nin bu tecrübeleri, özelde Mehdi telakkisini, genelde tasavvuf anlayışını görmemize vesile olması hasebiyle çok önem arz ederken, bu bilginin bilimselliği ve bilimselliğin gereği olan “yaygınlık” ve “paylaşılabilirlik” nitelikleri açısından tartışmalı görülmektedir. Ancak bu tecrübeyle edinilen bilginin paylaşılabilir olması, o bilginin fenomenal (olgusal) değil kavramsal olmasını gerektirir. Aynı şekilde yaygın olması ise, herkes tarafından tecrübe edilmesini gerektirir. Bununla birlikte tasavvuf ıstılahı, sadece bir zümrenin tanık olduğu vakıayı, tanık olmayanlarla paylaşma sürecinde oluşmuştur. Dolayısıyla, bu tecrübeyi yaşayanlar arasında bir kavramlar birliği oluşmuştur. Diğer taraftan bu tecrübe, yaşayabilecek her mü'mine açık olduğu kadar, tecrübe edenler arasında, paylaşılır ve yaygındır. Bilimsellik açısından yaygın ve paylaşılabilir olmadığı gerekçesiyle önemsiz addedilen sufi tecrübe, yapısal açıdan duyu tecrübesi ile neredeyse aynıdır. Mesela bir bulgunun bilimsel olması için, onun tecrübe ve/veya deneyle ispat edilmesini, diğer bilimsel kanunlara ters olmamasını gerektirir. Benzer şekilde bir sūfi tecrübenin, ıstılahta yer alması için; İslamî hükümlere muhalif olmaması, tecrübeyi yaşayan kişinin hal ve davranışlarının terakki etmesi, benzer tecrübeleri yaşamış büyük sufilerin bildirdiklerine ters düşmemesi i'câb eder.⁶⁰ Kıbrısî'nin tecrübesine bu açıdan bakacak olursak; onun hal ve davranışlarına, Mehdi anlayışının İslamî olup olmadığına ve büyük mutasavvıfların tecrübelerine aykırı düşüp düşmediğine bakmamız i'câb eder. Kıbrısî'nin İslamî açıdan eleştirilen ve takdir edilen yönlerinin incelendiği bir çalışmayı esas aldığımızda,⁶¹ Kıbrısî'nin manevi tecrübeleri, Mehdi telakkisi ve tasavvuf anlayışının, tekzîb edilemez mahiyette olduğu görülmektedir.

4. Şeyh Nazım-ı Kıbrısî'nin Tasavvuf Anlayışında Mehdi Anlayışının Yeri

4.1. İlim-Âlim Anlayışında Mehdi (as)

Anlamak, bilmek, bir şeyi hakikatiyle idrak etmek, yakinen tasdik etmek, gibi anlamlar taşıyan ilim, Arapça bir kelime olarak, cehaletin zıddıdır. Çoğulu ulemâ olan âlim ise, ilim kelimesinin ism-i fâili olarak bir şeyi idrak eden kişi, ilim sahibi olarak bilen kişi, yakinen tasdik eden kişi manalarına gelmektedir.⁶² Kur'an-ı Kerim'de her âlimin sahip olduğu ilme göre diğer âlimlere üstün olduğu “Her bilenün üstünde bir bilen vardır.”⁶³ ayeti ile bildirilmiştir. “Allah'tan ancak

⁵⁹ www.sufilive.com/video arşiv/MSH-47-secretsMiraj-1-102406 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); Görüntülü sohbet video arşivimizde mevcuttur.

⁶⁰ Tafsilatlı bilgi için bkz. Ertürk Ramazan, *Sufî Tecrübenin Epistemolojisi*, (Ankara: Fecr Yayınevi, 2004).

⁶¹ Erdoğan, *Kıbrısî'nin Tasavvuf Anlayışı*, Ankara Üniv.,

⁶² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâru'l-ihyâ, 1999), IX, 370-375; Muhammed Ali Tehânevî, *Keşşâfu'l-ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, tah.: Ali Dehrûc, (Beyrut: Mektebetu'l-Lubnan, 1996), II, 1215-1219; Firûzebadî, *Kamûs*, s. 1140; Isfehanî, *el-Müfredât*, 343; Curcânî, *Kitâbu't-ta'rifat*, s. 149; Kaşânî, *Istlahâtu's-sufiyye*, s. 124.

⁶³ Yûsuf: 12/76.

âlim olan kullar korkar"⁶⁴ ayetinde âlim, haşyet sahibi kişiler olarak bildirilmiştir. Bununla birlikte âlimlerin bilemeyeceği, sadece Allah(cc)'ın bildiği ve seçtiği peygamberlerine bildirdiği gayb ilimi vardır. "...Allah, size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer (gaybı ona bildirir).."⁶⁵ ayeti bu bilgiye delalet eder.⁶⁶

Nazım Efendiye göre ilim, kulu Allah'ın kurbiyyetine iten kuvvettir. Bu mahiyetteki ilmin doğruluğundan şüphe olmaz. Bu bilgi, kutsal kitaplarda mevcuttur. Kutsal kitaplardaki bu bilgi ise, Nazım Efendi'ye göre, cennetten gelir. Kutsal kitaplarda bildirilen bu ilahî ilme zıt olan bilgiler ve idrakler, ilmi temsil etmemektedir. Dolayısıyla bu bilgiler, insan idrakini Allah (cc)'ın kurbiyyetine itmez.⁶⁷ İmanı ilmin merkezine konumlandıran Kıbrısî, temel itikadî değerlere ters düşen bilgileri kabul etmez. Bununla birlikte Kıbrısî, sonradan unutulacak olan, ezberlenmiş, bilgi hamillerinin âlim olarak vasıflandırılmalarına karşı çıkararak: "*Âlim, ârif-i billah olan kimsedir. O ilmiyle masıvayı ve yaratılmış her şeyi adedi ve hikmeti ile bilir.*" der.⁶⁸ Şeyh Nazım'a göre, kal'den hâl'e dönüşmüş olan bu ilmin bir kudreti ve şerefi vardır. Bu ilim, insanlara maddi ve manevî şifa olur. Söz konusu ilme haiz âlim, insanlara hakikat gözüyle baktığı için onları mazur görür. Kendilerine malik değiller, yakînen bilmiyorlar diyerek onlara şefkat gösterir.⁶⁹

Şeyh Nazım Efendi'nin ilim anlayışı, ideal ilim ölçüsünü de belirttiğinden günümüzde bu ilme ve âlime pek sık rastlamaz. Bu manada Kıbrısî'ye göre "*De ki, Hak geldi, batıl zail oldu. Şüphesiz batıl yok olmaya mahkûmdur.*"⁷⁰ ayeti Hz. Mehdi (as) geldiği zaman, hakiki manada tecelli edecek ve gerçekleşecektir. Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber, Kâbe'deki putları kırarken "*De ki: Hak geldi, batıl kayboldu*"⁷¹ ayetini okumuştur.⁷² Kıbrısî, Hakk'ın ahir zamanda zuhurunu, Kâbe'deki putları temizleyen Hz. Peygamber (sav)'in zuhuru gibi, Mehdi (as)'nin zuhuruna benzetmiştir. Bu ayetteki "batıl" kelimesine tasavvuf istilahında da verilen manalar,⁷³ Şeyh Nazım'ın anlayışında da görülmektedir. Dolayısıyla Şeyh Nazım'a göre batıl, gönüllerdeki masivâyaya ait muhabbetleri temsil etmektedir. Bu düşünceden hareketle, batılın gönüllerde nasıl sevildiği mevzu, bireydeki psikolojik analizidir. Bu manada Hâris el-Muhâsibî (v. 892)'ye göre ahirete ait manevî zevklerin dünya hayatında bilinmemesinden dolayı, madde sevgisi, Allah (cc) sevgisine perde olmaktadır.⁷⁴ Binaenaleyh, Kıbrısî'nin Mehdi

⁶⁴ Fâtır: 32/28.

⁶⁵ Âl-i İmrân: 3/179.

⁶⁶ Isfahanî, *el-Müfredât*, s. 344.

⁶⁷ Atay, *Batıda bir Nakşî Cemaati*, s. 185

⁶⁸ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 31.

⁶⁹ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 132.

⁷⁰ İsrâ: 17/81.

⁷¹ İsrâ: 17/81.

⁷² Buhari, *Mezâlim*, 32.

⁷³ Bkz. İbn Meserri, *el-Müntekâ*, ter.: M. Necmettin Bardakçı, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1999), s. 238; İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîru rûhu'l-beyân*, (İstanbul: Musabaka, 1330), XI, 244, 245.

⁷⁴ Ebu Abdullah Hâris el-Muhâsibî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, ter.: Ali Pekcan, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2011), 44-45.

ile gelmesini beklediği ilim, insanların kalbinden dünya sevgisini de izale edecek mahiyettedir diyebiliriz.

Şeyh Nazım'ın ilim anlayışı çerçevesinde, söz konusu ayete verdiği anlamı değerlendirdiğimizde, ona göre, Mehdî (as)'nin ideal ilme sahip olduğu görülmektedir. Mehdi (as), söz konusu ilmin şeref ve kudreti ile insanlara maddi ve manevî şifa olmaktadır. Bu ilim ile insanlar, ahirete ait manevi zevkleri, madde ve dünya sevgisinden âlî tutarlar.⁷⁵

Nazım Efendiye göre Mehdi (as)'ye bahşedilen söz konusu ilim, âlim olarak adlandırılan kişilerin tesirsiz ilimleri gibi olmayıp, Neml Suresinde geçen ilim türündendir.⁷⁶ Kıbrısî'nin hakikat memba olarak adlandırdığı bu ilmin kaynağından, Mehdi (as)'ye yedi yüz ilim vermiştir.⁷⁷ Müfessirlerin çoğunun kanaatine göre, nezdinde kitap bilgisi bulunan kişinin adı, Asaf b. Berhiya'dır ve bu İsrailoğullarındandır. Sıddıklardan olan Berhiya, yüce Allah (cc)'ın İsm-i A'zamına tevessül ederek yaptığı duayla, tahtı getirmiştir. İsm-i A'zam, tevessül edildiği zaman, istenilenin verildiği ve duaların kabul edildiği bir isimdir.⁷⁸

Binaenaleyh Şeyh Nazım'a göre ilim, mü'minin arınmışlık mertebesine nispeten ulaştığı hakikat bilgisidir. Bu bilginin özelliği vehbî olması ve hakikate ters olmayan kesbî ilim ile çelişmemesidir. Söz konusu ilim çeşitli derecelerde günümüz evliyasında bulunsa da, Kıbrısî'nin tanımladığı ideal ilim, Mehdi (as)'nin zuhuru ile bilinecek ve umumî olarak insanların kalbinden dünya sevgisini izale edecektir.

Kıbrısî'nin söz konusu ilim anlayışı, tasavvuf terminolojisindeki ilim, âlim ve ârif kavramlarının çizdiği anlam dairesinin dışında görülmemektedir. Kuşeyrî'nin tanımladığı yakîn ilmi,⁷⁹ Gazalî'nin faydalı/faydasız ilim tasnifi, Sühreverdî'nin hususî ilim anlayışı,⁸⁰ İbn Arabî'nin bahsettiği sırlar ilmi,⁸¹ Tusî'nin ve Zinnûn-i Mısırî'nin tanımladığı ârif telakkileri,⁸² söz konusu anlam dairesinin yapı taşları gibidir. Bununla birlikte Kıbrısî'nin ilim anlayışındaki Mehdi telakkisi ise, söz konusu dairenin dışında olmayan, Kıbrısî'ye ait özgün bir yaklaşımdır.

⁷⁵ Muhasibi, *Nefsini Bilen*, s. 135.

⁷⁶ “Cinlerden bir ifrit, ‘Ben onu (tahtı) sana, sen yerinden kalkmadan getiririm. Şüphesiz ben bunu yapabilecek güçteyim, güvenilirim’ dedi. Yanında kitaptan bir bilgi olan biri; ‘Ben onu Sana göz açıp kapayıncaya kadar getiririm’ dedi. Onu (tahtı) yanında hemen hazır bulunca, bu benim Rabbimin ihsan ve ikramındandır...” Neml: 27/39-40.

⁷⁷ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 134.

⁷⁸ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, (İstanbul: Buruç Yayınları, Tarihsiz), XIII, 182-190.

⁷⁹ Abdulkarim Ebu Kâsım Kuşeyrî, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, tah.: Halil Mensuk, (Beyrut: Dâru'l-kitâbu'l-ilmîyye, 2001), ss. 214-215.

⁸⁰ Şihâbuddin Sühreverdî, *Avarifu'l-Meârif (Gerçek Tasavvuf)*, ter.: Dilaver Selvi, (İstanbul: Semerkant Yayınları, 1999), ss. 49-51.

⁸¹ İbn Arabî Muhyiddin, *Ma'rifet ve Hikmet*, ter.: Mahmut Kanık, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), ss. 58, 64.

⁸² Ebu Nâsır es-Sırrâc Tusî, *el-Lümâ'*, tah.: Abdulhalim Mahmud, Abdülbâki Surûr, (Mısır: Dâru'l-kutûbu'l-hâdis, 1960), s. 38; Ferdüddin Attar, *Tezkiretü'l-evliyâ*, ter. Süleyman Uludağ, (Bursa: İlim ve Kültür Yayıncılık, 1984), s. 190.

4.2.Velî Anlayışında Mehdi (as)

Yakınlık ve kurb anlamındaki “ve-la” kökünden türemiş olan velî; dost, yar, arkadaş,⁸³ Hakk’ı müşahede ile O’nda fânî olmak manalarına gelmektedir.⁸⁴ “Velâ” fiilinin masdarı olan velâyet; birbirine yaklaşma, yakınlık, yardımcı, dost olma, akrabalık, emirlik, sultanlık, valilik vb. anlamları ihtiva eden bir kelimedir.⁸⁵ Velî kelimesi müştaklarıyla birlikte Kur’ân-ı Kerîm’in birçok yerinde zikredilmiştir. Bazı ayetlerde kelime manasıyla⁸⁶ meal edilen bu kelimeye; mâlik, efendi⁸⁷ gibi anlamlar da verilmiştir. Velî kelimesi, ayetlerde fâil ve meful olmasına göre de değişik manalar alır. Allah (cc) için velî ve mevlâ, sadece fâil olarak gelmiştir. Bu ayetlerde velî, kulunu seven, işlerini gören, yöneten olarak anlamlandırılır. Kul hakkında velî kelimesi hem fâil hem de meful anlamında kullanılır. “Çünkü benim velim, Kitab’ı (Kur’an’ı) indiren Allah’tır. O, bütün salihlere velilik eder.”⁸⁸ ayetinde olduğu gibi velî kelimesi mef’ûl olarak geldiğinde, işlerini Allah (cc)’ın gördüğü, kendi nefesine bırakmadığı, koruyup kolladığı kimse anlamında meal edilir. Velî fail olarak geldiğinde, Allah(cc)’a bağlı, O’nu seven, O’na karşı kulluk görevini yerine getiren kimse anlamına gelmektedir.⁸⁹ Bununla birlikte velayet kelimesi, “İşte o durumda velayet yalnız hak olan Allah’a mahsustur.”⁹⁰ ayetinde geçtiği gibi, birkaç yerde, koruma, koruyuculuk olarak meal edilmiştir.⁹¹

Veli, Allah (cc)’ın hitabına, Nazım Efendi’nin ifadesiyle, Hatifü’r-Rabbânî’ye (Rabbânî telefon/bağ) tabi olan kimsedir.⁹² Yani velî ilham alır. Allah tarafından feyz yoluyla kalbe dolan, duyulan ve keşfedilen şeye Arapça’da ilham denir.⁹³ Şeyh Nazım’a göre velî, mi’râc gecesinde esrarını ilham ile anlar. Çünkü velayet sırrı, mi’râc sırrı kalbine keşfolan kimsede olur.⁹⁴ Nazım Efendi’ye göre velî, kalbine gelen ilhamlar ile konuşsa bile, senetsiz söz söylemez. Evliyanın sözlerinin senedi Kur’ân ve hadis olur.⁹⁵ Şeyh Nazım’a göre evliya, imanî âtiyye olarak gördüğü için, imanın kendisinden alınması korkusunu yaşıyandır. Zikri ise kendisine bahşedilen en büyük nimet olan imana, şükretmek için yapar.⁹⁶

⁸³ Firüzebadî, *Kamûsu’l-muhît*, s. 1344; İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab*, XV, 401-402.

⁸⁴ Tehânevî, *Keşşâf*, III, s. 1805; Cürçânî, *Ta’rifat*, s. 275; İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 533.

⁸⁵ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, XV, s. 401; Firüzebadî, *Kamûsu’l-muhît*, s. 1344.

⁸⁶ Mâide: 5/57; Muhammed: 47/11; Bakara: 2/257; Âl-i İmran: 3/50; Nisâ: 4/33; Meryem: 19/5.

⁸⁷ Nahl: 16/76.

⁸⁸ A’raf: 7/196.

⁸⁹ Süleyman Ateş, *Kur’ân Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kuba Yayınları, t.y.), XXII, ss. 190-194.

⁹⁰ Kehf: 28/44.

⁹¹ “İnanıp da hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar onların velayetinden size bir şey yoktur.” Enfâl: 08/72.

⁹² Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 29.

⁹³ Firüzebadî, *Kamûsu’l-muhît*, s. 1160; Cürçânî, *Ta’rifat*, s. 35; İsfehânî, *el-Müfredât*, s. 555; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü (TTDS)*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), s. 305; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü (TTS)*, (İstanbul: Kabalacı Yayınları, 2012), s. 184.

⁹⁴ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 38.

⁹⁵ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 38.

⁹⁶ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 41.

Her evliyanın kendisine has bir sırrı olduğunu söyleyen Kıbrısî, bu sırrı, Allah (cc)'ın kalblere indirdiği ilim olarak ifade etmiştir. Bu velayet ilmi, Şeyh Nazım'a göre, Allah yolunda cihat edildiği, nefsin ve şeytanın davet ettiği hevâ ve heveslere dalınmadığı zaman elde edilebilir. Nazım Efendi, “Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir”⁹⁷ ayetini delil getirerek, takva sahibi olan kulu, Allah (cc)'ın terbiye edeceğini ifade etmiştir.⁹⁸ İlim, velî ve velayet kavramlarıyla birleştiği bu noktada, Mehdi (as) anlayışı da yer almaktadır. Farklı bir ifadeyle velayet sırrı yani, Allah (cc)'ın kalblere indirdiği ilim, Mehdi (as)'nin zuhuruyla ayân olacaktır.⁹⁹

Şeyh Nazım, velayet sırrına vakıf olan evliyaya, “*Ve yeryüzünde ve gökyüzünde bulunanların tümü size musahhar kılındı*”¹⁰⁰ ayetinde bildirildiği gibi yerde ve gökteki her şeyin musahhar kılındığını ifade etmiştir.¹⁰¹ Nazım Efendi'ye göre bu ikram, her evliyada farklı derecede zuhur eden tasarrufa, keramete ve sırra delalet eder. Şeyh Nazım bu konuda geçmişteki ve günümüzdeki Allah dostlarının tasarruflarını misal getirmiştir.¹⁰² Şeyh Nazım-ı Kıbrısî'nin Mehdi (as) anlayışında yer alan tasarruflar, Neml Suresinde bildirilen ve Kıbrısî'nin ilmî kudret olarak bildirdiği türdendir. Günümüzdeki evliyanın keramet ve tasarrufuna örnek olarak Nazım Efendi, İstanbul'da yaşayan Allah dostu bir zâttan ve o zatın sırrı olarak da ifade edilen, vazifesinden bahsetmiştir. Peygamber (sav)'den doğrudan emir alan tek velî olduğunu ifade ettiği bu zât, Mehdi (as)'ye ait emanetlerin gözetilmesinden sorumludur.¹⁰³

Şeyh Nazım-ı Kıbrısî'ye göre velî, ideal ilimin günümüzdeki temsilcisidir. Velayet ilmi de diyebileceğimiz bu ilime haiz zâtlar, söz konusu ilmin kudretiyle tasarrufta bulunurlar. Bu ilim, Mehdi (as)'nin zuhuruyla ahir zaman insanının görebileceği en zirve noktaya çıkacaktır.

Kıbrısî'nin velî anlayışı, tasavvuf terminolojisindeki manasının¹⁰⁴ ve kelimelerinin keramet telakkilerinin¹⁰⁵ dışında kullanılmamıştır. Bununla birlikte velî vasıflarına, Mehdi telakkisiyle paralel olarak yüklenen bazı manalar, insanlık tarihinde nadiren tanık olunabilecek hususiyetleri içermektedir. Neml

⁹⁷ Bakara: 2/194.

⁹⁸ *Kıbrısî, Tasavvuf Sohbetleri*, s. 68.

⁹⁹ *Kıbrısî, Tasavvuf Sohbetleri*, s. 134.

¹⁰⁰ Casiye: 88/13.

¹⁰¹ *Kıbrısî, Tasavvuf Sohbetleri*, s. 68.

¹⁰² Bu örneğe göre Şah-ı Nakşibendî'ye, (Aladdin-i Attar'ın ifadesine göre) bir teveccühüyle insanları velayet makamına çıkarabilecek tasarruf kudreti verilmiştir. Bugünün evliyelerine ise bugünün zorlu fesat zamanlarından dolayı daha âlâ bir tasarruf kudreti verilmiştir. Nazım Efendi bugünü, “Benim ümmetimden fesat zamanında bir sünnetimi dirilten kimseye yüz şehid sevabı vardır” hadis-i şerifiyle tanımlamakta ve bugünkü evliyanın tasarrufuyla ilişkilendirmektedir. Bu ilişki “ümmetin avamına bu fazilet verilirse, evliyelerine ne verilmiştir” şeklindeki bir fikir yürütmedir. *Kıbrısî, Tasavvuf Sohbetleri*, s. 69.

¹⁰³ *Kıbrısî, Tasavvuf Sohbetleri*, s. 140.

¹⁰⁴ Bkz. Cürcanî, *Ta'rifât*, s. 275; Isfehânî, *el-Müfredât*, s. 533; Tehânevî, *Keşşâf*, c. 2, s. 1805; Uludağ, *TTS*, s. 358

¹⁰⁵ Bkz. Taftazanî Sa'düddin, *Şerhu'l-Akâid (İslam Akâidi)*, haz.: Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergah Yayıncılık, 2010), s. 248.

Suresindeki örnek verilen tasarrufun, Mehdi ile gerçekleşecek olması ve bu kudretle tüm insanların imanî bir itminana ulaşması, nadiren tanık olunabilecek hadise nev'indedir. Söz konusu mucizevî hadiseler, Kızıldeniz'in yarılması, ölünün diriltilmesi, ayın ikiye bölünmesi gibi Kur'ân-ı Kerîm'de, zikredilmiş olması hasebiyle,¹⁰⁶ bunların insanlık tarihinde yaşanmış vakıa oldukları, İslami teolojiye göre kesin bilgisidir. Bu manada ahir zaman için verilen haberin ve/veya bu hadiselerin tevillerinin gerçekleşme ihtimalleri, muhteviyatı bakımından, peşinen reddedilemeyecek derecede, imkân dâhilindedir.

2.3.4. Hz. Peygamber (sav) Anlayışında Mehdi (as)

Tasavvuf tarihinde de Hz. Peygamber (sav) ve Peygamber sevgisi büyük önem arz eder. Şeyh Nazım-ı Kıbrısî'nin Hz. Peygamber (sav) sevgisine kaynak olan peygamber tasavvurunda, bazı ayet ve hadiseler, belirginleşmektedir. “*Muhakkak ki Sen, yüce bir yaratılış üzeresin*”¹⁰⁷ ayeti Şeyh Nazım'ın Hz. Peygamber (sav) anlayışında sıkça vurgulanan bir ayettir.¹⁰⁸ Peygamber (sav)'in Taifte, Uhud Gazası'nda ve Mekke-i Mükerrerme'nin fethindeki hal dili ile beyan ettikleri, Şeyh Nazım Efendi'ye göre, Kur'ân'da övülmüş ahlak için arz edilebilecek en bariz örneklerdendir. Nazım Efendi'ye göre, Hz. Peygamberin (sav) yüce ahlakının ve merhametinin bir tecellisi de, O'na verilen şefaât makamıdır.¹⁰⁹ Ayette bildirilen yüce ahlak, Kıbrısî'ye göre, nübüvvet ilmiyle yoğrulmuştur. Binaenaleyh söz konusu ahlak, Hz. Peygamber (sav)'in mi'râc esnasında ve sidre-i müntehada, Rabbine takındığı edebi de içerir. Çünkü Fahr-i Kâinat (sav) nebevî ilim sayesinde, Allah (cc)'ı en iyi tanıyan kul olmuştur. Başka bir ifadeyle mi'râc esnasındaki her lahzada ve tüm muamelatta kâmilâne ölçüyü sergilemeye vesile bu kudrettir.¹¹⁰

Şeyh Nazım-ı Kıbrısî'ye göre Hz. Peygamber (sav), ümmetini yevmu'l-ezelden beri tanımaktadır.¹¹¹ Ümmetinin işleyeceği günahları gören Hz. Peygamber (sav), kendisine Allah (cc)'tan yardımcıları niyaz ettiğinde Allah(cc), yardımcı olarak 124 bin evliyayı bahşetmiştir.¹¹² Hz. Peygamber (sav), nübüvvet kuvvetiyle ümmetinin ve evliyanın kıyamete kadar olan ahvalini bilir.¹¹³ Bu manada Mehdi (as) anlayışı, 124 bin evliyanın hatemi olarak ahir zamanda zuhur edecektir. 1974 senesinden itibaren sohbetlerine konu olan bu temel anlayışı Kıbrısî, 2006 yılında kendisiyle yaptığımız mülakatta da dile getirmiştir.¹¹⁴

Kıbrısî'nin Hz. Peygamber (sav) anlayışında; ilim, velayet ve nübüvvet anlayışı ile alakalı olarak, Mehdi (as) anlayışında önemli yer almaktadır. Bu manada Mehdi (as), Hz. Peygamber (sav)'in müjdelediği ve başlattığı hizmeti

¹⁰⁶ Bakara: 2/50; Âl-i İmrân: 3/48-49; Kamer: 54/1

¹⁰⁷ Kalem: 68/4.

¹⁰⁸ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 34.

¹⁰⁹ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 32.

¹¹⁰ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 52.

¹¹¹ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 69.

¹¹² Kıbrısî, *Hak Dost 4*, s. 216.

¹¹³ Kıbrısî, *Hak Dost 4*, s. 92.

¹¹⁴ 19.05.2006 tarihli röportaja ait video kayıtları arşivimizde mevcuttur.

devam ettiren evliya zincirinin son halkası olarak, ahir zamanda sadır olacak asr-ı saadetin teşekkülündeki tasarrufun ve vazifenin hamili olacaktır.

Kıbrısî'nin Hz. Peygamber(sav) anlayışında ve dolayısıyla Mehdi(as) telakkisinde görülen temel unsur, beşerî hususiyetlerin yanı sıra ele alınan ruhanî vasıflar üzerine kuruludur. Hz. Peygamber(sav)'in söz konusu vasıfları, ıstılahta; nûr-i Muhammedî, hakikat-i Ahmedî gibi kavramlarla ele alınmıştır.¹¹⁵ Bu anlayış çerçevesinde şekillenen Hz. Peygamber(sav), insan-ı kâmil ve ebu'l-ervah olarak, 23 senelik dünya hayatının ötelilerindeki ideal hedeflerin ve ilahî nurun tamamlayıcısıdır. Bu manada Kıbrısî'nin söz konusu anlayışı, Hz. Peygamber(sav) anlayışı beşere indirgenmiş bir bakış açısından tenkide açıktır. Bu anlayışın bir halkası olan Mehdi(as) telakkisi ise, peşinen reddedilen bir anlayıştır. Bize göre İmam-ı Rabbânî'nin bu konudaki görüşü, Kıbrısî'nin anlayışını şekillendirmiştir.¹¹⁶

2.3.5. Allah'ın Nûru ve Sır Anlayışında Mehdi (as)

Arapça'da ışık, aydınlık mânâlarına gelen nûr, eşyanın görülmesine ve idrakine vesilesidir. Allah'ın esmasından biri olan nûr,¹¹⁷ dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki çeşittir. Bu tasnife göre Allah (cc)'in ismi olan “en-Nûr” uhrevidir. Dünyevî nûr ise, akılla idrak edilen Kur'ân'ın nûru ve gözle idrak edilen kamerin nûru gibidir.¹¹⁸ Allah'ın nûru konusunda muhtelif anlayışlara kaynak olan “*Allah göklerin ve yerin nûrudur...*”¹¹⁹ ayetinde geçen nûr, hidayet olarak da tefsir edilmiştir. Kur'ân terimi olarak nûr, ayetlerdeki yerine göre; İslam dini,¹²⁰ imân,¹²¹ Hz. Peygamber (sav),¹²² müminlerin ışığı,¹²³ Kur'ân ve Tevrat'taki hükümler,¹²⁴ Allah (cc)'in nûru¹²⁵ olarak mana kazanmıştır.¹²⁶

¹¹⁵ Demirci Mehmet, *Hakikat-i Muhammediyye*, TDV İA, (İstanbul: Divantaş Neş., 1988), ss. 179-180.

¹¹⁶ Bu konuyu İmâm-ı Rabbânî (v. 1034/1624), Hz. Peygamber(sav)'in insaniliği ve ruhaniliği ile izah etmiştir. Bu izaha göre Hz. Peygamber(sav), halk (şehadet, mülk) âleminde insanlık tarafını fazla açıklayarak davetini mükemmelleştirmiştir. Hz. Peygamber(sav)'in bu yönünden dolayı, insanların ilgisi ve istifadeleri kolaylaştı ve imanları, Hz. Peygamber(sav)'i görerek oldu. Hz. Peygamber(sav)'in vefatından bin sene sonra, Hz. Peygamber(sav)'in ruhanî tarafı çoğaldı, insanlara bağlılığı azaldı, dine çağırma nuraniyeti değiştiğinden evliyâ, bu ruhaniyetin yardımıyla dine yardım ettiler. Hz. İsâ(as) ve Mehdi(as) bu makâma gelerek dini kuvvetlendirecektir. Bkz. İmâm-ı Rabbânî, *Mektubat*, (İstanbul: Vakfu'l-İhlâs, 2002), Mek. no: 209.

¹¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIV, 321-324; Firuzebadî, *el-Mu'cemu'l-vasît*, s. 491.

¹¹⁸ İsfahanî, *el-Müfredat*, s. 508.

¹¹⁹ Nûr: 24/35.

¹²⁰ Tevbe: 9/32.

¹²¹ “Sizin için kendisiyle yürüyeceğiniz bir nûr (yani, kendisiyle hidâyet bulacağımız imân) kılsın.” Hadîd: 57/28.

¹²² “Nûr üstüne nurdur (yani, nebi neslinden gelen nebidir.” Nûr: 24/35.

¹²³ “Bize bakın da nurunuzdan iktibas edelim. (yani, ışığımızın aydınlığında yürüyelim)” Hadîd: 57/13.

¹²⁴ “Ve O'nun beraberinde indirilen nura (yani, Nebi'nin(sav) beraberindekine) tâbi olanlar.” A'râf: 7/157; “De ki: “Musa'nın getirdiği o kitabı (yani, Tevrat'ı) kim indirdi?” En'âm: 06/91.

¹²⁵ “Arz Rabbinin nuruyla aydınlanacak” Zümer: 39/69.

¹²⁶ Mukâtil b. Süleyman, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İşaret Yayınları, t.y.), ss. 402-407.

Şeyh Nazım'a göre nûr, Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti ve kullarına ilahî bir lütuftur. Bu nûrun kendisine eriştiği kişi hakikî iman, hakikî aşk ve şevk makamlarına mazhar olur. Kur'ân bu nûru ihtiva etmektedir ancak, bu nûrun iniş yeri Peygamberlerin (as) kalpleridir. Peygamberlerin kalplerinden, müminlerin kalplerine nûrun aktarılmasını tanımlayan ifadelerde feyz kelimesi kullanılmıştır.¹²⁷ Feyz, nûr-i Muhammedî'den ümmetinin kalbine aktarılan feyzu'l-akdes olarak da ifade edilmiştir. Bu nûrun tamamlanması Peygamberler, sıddıklar, velîler ve Mehdi (as) ile olacaktır. Manevî bir hazine veya sır olarak ifade edilen bu nûr, her kulda birbirinden farklı kemmiyet ve keyfiyettedir.¹²⁸ İman, bu nûrun kulda tahakkuk etmesidir. Seyr-i sulûk ile nefis tezkiyesi, bu nûrun kulda parlaması ve kemale ermesi anlamına gelmektedir. Kuldaki bu nûrun parlaması, manevî mertebelerin kat edilmesi ile olur ki bu, aynı zamanda kulun kendi sırrını gerçekleştirme anlamına gelmektedir. Arapça gizli şey demek olan sır; kıymetli vadinin orta yeri, asıl, nikâh, bir şeyin halisi gibi anlamları ihtiva eder. Çoğulu esrar olan bu kelime, içte gizlenen söz, izhar olmayan ve kendisine delalet eden göstergelerle bilinen şey anlamına da gelmektedir.¹²⁹ Kıbrısî'nin sır anlayışı üzerinden bakıldığında, Mehdi (as)'nin zuhuru, insanlarda gizli bir hazine gibi bulunan iman ve ilmin açığa çıkmasına vesile olacaktır.

Allah'ın nûru ve sır mevzularında, Şeyh Nazım'ın anlayışı; ilim, velayet, nübüvvet ve Hz. Peygamber (sav) anlayışı ile de alakalı olarak, Mehdi (as) anlayışında önemli yer almaktadır. Bu manada Mehdi, Allah'ın her yeryüzüne Kur'ân-ı Kerîm ile indirdiği ve Hz. Âdem (as)'den itibaren bugüne kadar gelen nûru tamamlayacaktır. Bu nûrun yeryüzünde tamamlanmasında mutasarrıf olan nübüvvet halkası, Hz. Peygamber (sav) ile tamamlandığı gibi; velayet halkası, Mehdi (as) ile tamamlanacaktır.

Kıbrısî'nin bu manadaki anlayışı, ıstılahtaki nûr kavramının anlam dairesindedir.¹³⁰ Bu nûrun Hz. Peygamber(sav)'den yayılarak gelmesi yönündeki anlayışı, İsmail Hakkı Bursevî de ifade etmiştir.¹³¹ Abdülkerim Cilî'ye göre Hz. Peygamber(sav), Hakk'ın Zat'ından aldığı nûr ile diğer insanlığa tecelli etmekte ve onları gafletten uyandırmaktadır.¹³² Bu çerçevedeki anlayışın bir cüz'ü mahiyetinde olan Mehdi anlayışı, Kıbrısî'nin özgün anlayışını ortaya koymaktadır.

2.3.6. Mi'râc Anlayışında Mehdi (as)

Mi'râc kelimesi Arapça olup, "uruc" mastarından ism-i alet, ism-i mekân olarak; yukarı çıkma aleti, merdiven, çıkılacak yer, göğe çıkma, Mi'râcu'n-nebî

¹²⁷ Hakkânî Şeyh Nazım Kıbrısî, *Ebediyete Davet*, (İstanbul: Derviş Yayınları, 2006), ss. 30-31; Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 46.

¹²⁸ K. Adnan, *Hakkâniyye*, s. 15; Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 15.

¹²⁹ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, VI, 234-239; Isfehânî, *el-Müfredat*, s. 228.

¹³⁰ Cürçânî, *Ta'rifât*, s. 317; Kâşânî, *Istlahatu's-sufiyye*, s. 118; Tehânevî, *Keşşâf*, c. 2, s. 1731-1732; Cebecioglu, *TTDS*, s. 562; Uludağ, *TTS*, s. 280.

¹³¹ İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i Salavât-ı İbn Meşîş*, haz.: M. Nedim Tan, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), s. 79.

¹³² Abdülkerim Cilî, *Kemâlâtü'l-Îlâhiyye fi's-sıfati'l-Muhammediyye*, tah.: Asım İbrahim-i-Ş-Şazalî ed-Dekavî, ter.: Cevher Caduk, (İstanbul: İlkhaf Yayıncılık, 2011), ss. 263-264.

anlamlarına gelmektedir.¹³³ Kur'an-ı Kerim'de "Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye kulu Muhammedi, Mescid-i Haramdan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksaya götüren O zatın şanı ne yücedir! Bütün eksikliklerden uzaktır O! Gerçekten, her şeyi işiten, her şeyi gören O'dur."¹³⁴ ayetiyle bildirilen yolculuk, Hz. Peygamber (sav)'in Burak ile Kudüs'deki Beytu'l-Makdis'e vardığı, oradan göğe mi'râc edip peygamberler ve melekler ile görüştüğü, Cenâb-ı Allah (cc) ile kab-ı kavseyn yakınlığına vardığı bir yolculuktur.¹³⁵

Şeyh Nazım'a göre, mi'râcta Peygamber Efendimize (sav) tebliğ olunan ilim, üç paydır. Kıbrısî, bunlardan bir payın doğrudan ümmete tebliğ için, bir payın ümmetin havas olan sınıfına (evliyaların kalblerine) tebliğ için olduğunu ve bir payının da Peygamber Efendimize (sav) mahsus olduğunu ifade etmiştir.¹³⁶ Kıbrısî'ye göre velayet sırrı, mi'râc esrarı kalbinde keşfolan kimsede olduğu için, mi'râcın bu sırrını anlamayanlar, evliya sınıfından değildirlir.¹³⁷ Şeyh Nazım'ın velayet, nübüvvet, nûr ve sır mevzularıyla ilgili görüşlerinde konumlanan Mehdi (as) anlayışından hareketle, miraç esrarı değerlendirildiğinde; Hz. Mehdi (as)'nin bu sırta evliya sınıfı kadar vakıf olduğu görülmektedir.

Şeyh Nazım'a göre mi'râcdaki Kâbe Kavseyn makamı, Hz. Peygamber (sav)'e mahsus olan, Cibril (as)'in dahi bilmediği Kur'ânî sırların verildiği bir makamdır. Bu sırların bir kısmını, Hz. Ali (ra) ve Hz. Ebu Bekir (ra) vesilesiyle bugüne intikal etmişse de tamamı, Mehdi (as)'nin zuhur ile tezahür edecektir.¹³⁸ Kıbrısî'ye göre Allah (cc), Kâbe Kavseyn makamında doksan dokuz Esmâü'l Hüsnâsı ile tecelli edip Zâtını tarif ettikten sonra İsm-i A'zam tecellisini açmıştır. Diğer doksan dokuz esmânın tecellisi İsm-i A'zam tecellisi içinde kaybolmuştur. Kıbrısî'ye göre Allah (cc), böylelikle göreceli olarak zatını tarif etmiştir.¹³⁹ Kıbrısî'nin şeyhi, Abdullah-ı Dağıstanî'ye göre Kâbe Kavseyn makamı, Hz. Peygamber (sav)'e mahsus olan, Cibril (as)'in dahi bilmediği Kur'ânî sırların verildiği makamdır.¹⁴⁰ Mi'râc hususundaki bu anlayışa bağlı olarak, Şeyh Nazım'ın ideal ilim tasviri de kısmen netleşmiş olmaktadır. Bu manada, Mehdi (as)'nin temsil edeceği ve Neml Suresi'ndeki ilim olarak tarif edilen ilmin, İsm-i A'zam sırrı ile ilgili olduğu da hatırlanmaktadır.

Özet olarak Kıbrısî'ye göre mi'râc, ilahi sırların Hz. Peygamber (sav)'e verildiği makamdır. Bu sırlar ise, Mehdi (as)'in zuhuru ile ayan olacak ve Allah'ın

¹³³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, IX, 120; Firüzebadî, *Kamûsu'l-muhît*, s. 198; İsfahanî, *el-Müfredat*, s. 329.

¹³⁴ İsrâ: 17/1.

¹³⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, III, 70-71.

¹³⁶ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 39.

¹³⁷ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 38.

¹³⁸ www.sufilive.com, understandingAwliyah-Genny(mp3); www.sufilive.com, MSH-47-secretsMiraj-1-102406 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); Bu sohbetler ses ve video arşivimizde mevcuttur;

¹³⁹ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, ss. 81-82.

¹⁴⁰ www.sufilive.com, understanding Awliyah-Genny(mp3); www.sufilive.com, MSH-47-secretsMiraj-1-102406 (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); Bu sohbetler ses ve video arşivimizde mevcuttur;

nuru tamamlanacaktır. Kıbrısî'nin söz konusu anlayışında iki yön bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Kur'ân ve hadislerde verilen haberlere bağlı genel anlayıştır ki, Kıbrısî'nin düşüncesi bunlar üzerine kuruludur. İkincisi ise mi'râc ile ilgili nasslarda bulunmayan bilgileri içermektedir ki, bunlardan bazılarına, tasavvuf terminolojisinde nadiren temas edilmiştir. İbn Arabî'nin bahsettiği İsm-i A'zam sırrı bu mevzulardandır.¹⁴¹ Dolayısıyla Kıbrısî'nin mi'rac anlayışı, İbn Arabî'nin mi'râc anlayışıyla birlikte, tafsilatlı olarak incelenmesi gereken bir konudur.

2.3.7. Bey'at Anlayışında Mehdi (as)

Satın almak manasına gelen bey' kelimesinden türemiş bey'at kelimesi, lügatta, söz verme, akit yapma anlamlarına gelmektedir.¹⁴² El ele tutuşarak yapılan bu fiilden dolayı bey'at, tokalaşma ve musafaha manasına da gelir.¹⁴³ Kur'ân-ı Kerim'de bey'at, üç ayette, söz verme manasında zikredilmiştir. Ayrıca bu ayetlerde; Hz. Peygamber (sav)'e yapılan bey'atın,¹⁴⁴ Allah (cc)'a yapıldığı,¹⁴⁵ bey'at edenlerden Allah (cc)'ın razı olduğu bildirilmiştir.¹⁴⁶

Tasavvuf ıstılahında bey'at (inâbe, intisab, el alma, el verme), mürîdin; tövbe edip bir daha günahlara dönmeyeceğine, müşidine sadık ve bağlı kalacağına, kendisine kayıtsız şartsız teslim olacağına, haramlardan ve münkerden kaçıp, hayırlara ve faziletlere sarılacağına söz vermesidir. Abdülkadir-i Geylanî (v. 561/1166) tarafından tarikat geleneği olarak uygulanan bey'at; mürîdin, müşidine verdiği söze, Allah (cc)'ı, Rasulünü ve müşidini şahit tutmasıdır.¹⁴⁷ Şeyh Nazım-ı Kıbrısî, bey'atı, tasavvuf ıstılahındaki manasıyla kullanmış ve bir gelenek olarak gerçekleştirmiştir. Kıbrısî'nin ve Hakkâniyye vekillerinin bey'at alış şekilleri, bazı internet sayfalarında mevcuttur.¹⁴⁸ Şeyh Nazım'a göre bey'at, bey'at verenlerin son nefeslerini iman üzere vermeleri için alınan bir söz ve bu sözün manevi olarak desteklenmesi anlamına da gelmektedir.¹⁴⁹

Mehdi (as)'nin zuhurundan sonra, Kıbrısî, manevî ve maddi olmak üzere üç çeşit, bey'attan bahsetmiştir. Bunlardan birincisi, Arafat dağında, 12 bin

¹⁴¹ İbn Arabî, *Ma'rifet ve Hikmet*, ter.: Mahmut Kanık, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011), ss. 89, 90, 196.

¹⁴² İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, I, 557-558; Komisyon, *Mu'cemu'l-vasît*, s. 79; Firtüzebadî, *Kamûsu'l-muhît*, s. 705.

¹⁴³ Curcânî, *Ta'rifat*, s. 50.

¹⁴⁴ Hz. Peygamber(sav) müminlerden; Allah(cc)'a hiçbir şeyi eş koşmamak, hırsızlık yapmamak, evlatlarını öldürmemek, iftira atmamak (Buhârî, *Talak*, 2; Müslim, *İmarât*, 88; Bu bey'at hükümleri Hz. Peygamber (sav)'e Kur'ân-ı Kerim'de bildirilen emirdir. Mümtehine: 60/12), kendisine itaat etmek ve her zaman Hakkı konuşmak üzere, bey'at almıştır (Buhârî, *Ahkam*, 43; Müslim, *İmare*, 41-42).

¹⁴⁵ "Sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir." Feth: 48/10.

¹⁴⁶ Feth: 48/18.

¹⁴⁷ Memduh Zubî, *Mu'cemu's-suftiyye*, (Kahire: Dâru'l-cebel, 2004), s. 72; Cebecioğlu, *TTDS*, ss. 99-100; İz, *Tasavvuf*, s. 123; Uludağ, *TTS*, s. 75-76.

¹⁴⁸ www. saltanat.org/be'at (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); İlgili görüntüler video arşivimizde mevcuttur.

¹⁴⁹ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 49.

evliyanın yaptığı; ikincisi, rüya yoluyla birçok kişinin yaptığı manevî bey'atlardır. Üçüncüsü ise Mehdi (as)'nin maddî zuhurundan sonra Şam'da umumî olarak Müslümanların yapacağı biat olacaktır. Bu bey'at Mehdi (as)'nin halifetullah olduğu yönünde olacaktır.¹⁵⁰ Kıbrısî'ye göre Mehdi (as), İstanbul'a yapacağı yolculuk esnasında; Şam, Humus, Trablusgarp, Konya, Bursa, İstanbul, Halep, Hama olarak yedi konakta da biat alacaktır.¹⁵¹

Şeyh Nazım'a göre bey'at, Mehdi (as)'nin zuhurundan sonra ifa edeceği vazifesinde önemli bir vesile olacaktır. Bu açıdan bey'at sadece bir söz alma ve şahit olma ritüeli değil, aynı zamanda Allah'ın nurunu tamamlayacak iman safını belirleme açısından, bir Peygamber (sav) sünneti olarak telakki edilmiştir. İman safında bulunanlara nasıl yardım edileceği ve destekleneceği; ilim, nur, velayet, nübüvvet ve sır anlayışlarına göre şekillenmiş manevi tasarruf anlayışı çerçevesinde olacaktır. Bir misal üzerinden izah edecek olursak, Şeyh Nazım'a göre Mehdi (as)'nin vazifesi, Allah (cc)'tan haberi olmayan herkesi, Allah (cc)'ın varlığından haberdar etmektir. Bu vazife, Allah (cc)'ın herkesi bir vazife ile vazifelendirdiği misak gününde, Mehdi (as)'ye tevdi edilmiş ve Mehdi bu role uygun şekilde yaratılmıştır.¹⁵² Nazım Efendi'ye göre Mehdi (as)'nin kalblere açacağı marifetten sonra, şeytanlar topluluğu o inancın içine şüphe düşüremeyecektir.¹⁵³

Kıbrısî'nin bey'at anlayışında Mehdi(as) ile ilgili görülen hususlar; ilim, velî, sır, Hz. Peygamber(sav) ve mi'râc anlayışlarında olan ruhaniliği ve mucizevî hadisatı ihtiva etmektedir. Arafat'ta 12 bin evliyanın bey'atı ve rüya yoluyla yapılacak bey'at söz konusu mucize nev'inden bir anlayıştır. Bazı hadiseler dayandırılabilen bu anlayış,¹⁵⁴ Kıbrısî'nin Mehdi(as) inanç ve beklentisinin bir cüz'ü olarak, üzerinde şek ve şüphe duyulmayan bir bilgidir. Dolayısıyla, bu haberlerin gaybî bir bilgiyi temsil etmesi, onları tasdik eden için bir siddikiyet nişanesidir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu düşünceler, Hakkâniyye müridanının tasdik ya da red edeceği bir mevzudur. Bununla birlikte Hakkâniyye müridânının her iki halde de, ehl-i sünnet ulemasınca belirlenen iman dairesinin dışına çıkılmadığı kanaatindeyiz.

Sonuç

Ahir zaman ve Mehdi ile ilgili naslar, metaforik muhteviyatlarından dolayı işarı manalarla ya da tevillerle izah edilmişlerdir. Söz konusu teviller, tevil eden kişinin ve onun verdiği manaya tâbi olan toplumun, itikadî düşüncelerini

¹⁵⁰ Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 137.

¹⁵¹ [www.izleveindir.net/2010/08/02/Osmanlıdan Bir Sultan Selim Gelecektir](http://www.izleveindir.net/2010/08/02/Osmanlıdan-Bir-Sultan-Selim-Gelecektir). (17 Şubat 2012 tarihinde girildi); 1990'larda yapılan görüntülü sohbet video arşivimizde mevcuttur.

¹⁵² Kıbrısî, *Tasavvuf Sohbetleri*, s. 129.

¹⁵³ Aynı yer; www.saltanat.org/video/Bleif-In-Mahdi-082106, Görüntülü sohbet video arşivimizde mevcuttur.

¹⁵⁴ Mehdi'ye bey'at edilmesi hususunda bazı hadis-i şerifler vardır. Bunlardan bir tanesi Ebu Davud'da şöyle geçmektedir: "Halifenin ölümü anında ihtilaf olur. Medine halkından bir kişi koşarak Mekke'ye çıkar. Mekke halkından bir grup onu, istememesine rağmen (bulduğu yerden) çıkarırlar. Hacer-i Esved'le Makâm-ı İbrahim arasında ona bey'at ederler." Bkz. Ebu Davud, *Sünen*, 5/94

yansıtması açısından önemli olmuştur. Bu manada Şeyh Nazım'ın tasavvuf anlayışını incelememizde önemli yeri olan Mehdi (as) telakkisi, Şeyh Nazım'ın tasavvuf anlayışını şekillendiren en temel kavramlardan biri olarak, karşımıza çıkar.

Mesela Şeyh Nazım'a göre ilim, mü'minin arınmışlık mertebesine nisbeten ulaştığı hakikat bilgisi olduğundan, bu ilimin bir kısmı vebîdir. Hakiki ilim diyebileceğimiz bu ilme haiz velî kul ise, ideal ilimin günümüzdeki temsilcisidir. Velayet ilmi de diyebileceğimiz bu ilim, Allah'ın rahmeti olarak yeryüzüne enbiya ve semavi kitaplar ile inmiştir. Bu kitapların son halkası Kur'ân-ı Kerim, enbiyanın son halkası ise Hz. Peygamber (sav)'dir. Bu manada Hz. Peygamber (sav)'in mi'râcî, Allah'ın nuru tamamlayacak olan ilahi sırların Hz. Peygamber (sav)'e verildiği makamdır. Bu sırların bir kısmı, Hz. Peygamber (sav)'in varisleri olan evliya ile muhafaza edilmiştir. Nitekim bu bilinmeyen ilmi hakikatleri de ihtiva eden sırlar, Mehdi (as)'nin zuhuru ile ayan olacaktır. Kıbrısî'ye göre söz konusu durum; Hz. Âdem (as)'den itibaren bugüne kadar gelen imanın, hakiki ilmin ve nurun yeryüzüne hâkim olması ve tamamlanması anlamına gelmektedir. Bu nurun yeryüzünde tamamlanmasında mutasarrıf olan nübüvvet halkası, Hz. Peygamber (sav) ile tamamlandığı gibi; velayet halkası, Mehdi (as) ile tamamlanacaktır. Ahir zamana ait bu hadisenin gerçekleşmesinde bey'at, Mehdi (as)'nin zuhurundan sonra ifa edeceği vazifesinde önemli bir vesiledir. Hz. Peygamber (sav)'in müjdelediği ve başlattığı hizmeti devam ettirmek üzere kurulu bu vazifenin nasıl ifâ edileceği; Kıbrısî'nin manevi tasarruf anlayışı çerçevesinde olacaktır. Bu manada Mehdi, ahir zamanda sadır olacak asr-ı saadetin teşekkülündeki tasarrufun ve vazifenin hamili olacaktır.

Şeyh Nazım'ın bu çerçevedeki Mehdi (as) telakkisinde mündemiç olan bir mefhum, şeyhe teslimiyettir. Kıbrısî'nin Mehdi (as) telakkisinde teslimiyet, şeyhinin bu mevzuda kendisine bildirdiği haberlerden şüphe etmemek manasını ihtiva etmektedir. Kıbrısî'ye göre Hz. Peygamber (sav)'in varisi olan mürşidden şüphe etmek, Hz. Peygamber (sav)'in söylediklerinden şüphe etmek gibidir. Bu manada Kıbrısî'nin Mehdi (as) telakkisi, Mehdi (as)'nin dünya gözüyle görülüp görülmemesi üzerine değil; bildirilenlerden şüphe edip etmeme üzerine kuruludur. Bu mevzuya şüphyle yaklaşan bazı Avrupalı mürîdlerin haricinde genellikle Mehdi anlayışının tasdik edildiği tespit edilmiştir. Genelde Şeyh Nazım'ın tasavvuf anlayışı, özelde ise Mehdi anlayışı etrafında, 52 ülkeden 2 milyona yakın insanın bir araya gelmiştir. "Maddi düşünce üzerine inşa edilmiş modern çağ ve bu çağın pragmatik insanı, manevî ve metafiziksel anlayış üzerine kurulmuş bir düşünce ve hayat tarzını neden cazip bulur?" sorusunun psiko-sosyal açıdan incelenmesi mühimdir. 20. yüzyılın içindeki materyalist kültürle, çoğu zaman ters düşen bu anlayışın ve etkilerinin daha derinlemesine incelenebileceği bir vakiydir. Ancak bu incelemelere, sebep-sonuç ilişkisine dayalı bilimsel dinamiklerinin, manevî dinamikler üzerine tesis edildiği bir platform gözetilmelidir. Mevzu Şeyh Nazım-ı Kıbrısî olması hasebiyle, bu platformun, İslam'ın iman esaslarına dayanan ve geleneksel tasavvuf terminolojisi dâhilinde olması lüzum eder.

Kaynakça

Abdulrezzâk Kaşanî, *Istlahâtu's-sufiyye*, (Kâhire: Dâru'l-minat, 1992).

Abdurrahman Ebu Berekât Camî, *Nefehâtu'l-üins min hadaratu'l-guds*, ter.: Lamî Çelebi, (y.y.: Marifeti'lyeyler, 1298).

Abdülhamit Sinanoğlu, *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı*, (İstanbul: Esra Yayınları, 1997).

Abdülkerim Cilî, *Kemâlâtu'l-İlâhiyye fi's-sıfati'l-Muhammediyye*, tah.: Asım İbrahim-i'ş-Şazalî ed-Dekavî, ter.: Cevher Caduk, (İstanbul: İlkharf Yayıncılık, 2011).

Abdulkerim Ebu Kâsım Kuşeyrî, *er-Risaletu'l-Kuşeyriyye*, tah.: Halil Mensuk, (Beyrut: Dâru'l-kitâbu'l-ilmîyye, 2001).

Adnan Muhammed Kabbani, *Futuhâtu'l-Hakkâniyye fi menâgibi eclâi's-silsileti'z-zehebiyyeti'l-âliyye*, I, (Şam: t.y.).

Ahmet Bican Yazıcıoğlu, *Envaru'l-Aşikîn*, sad.: M. Rahmi, (İstanbul: Sağlam Kitabevi, 1974).

Ahmet Emin Seyhan, *Hadislerde Kıyamet Alâmetleri (Envâru'l-Âşikîn Örneğinde)*, (Isparta: Tuğra Ofset, 2006).

Ahmet Turan, *Yezidiler*, (Samsun: Eser Matbası, 1994).

Ali b. Hüseyin Safî, *Reşahât ayne'l-hayat*, sad.: Necip Fazıl, Kısakürek, (İstanbul: Alem Yayınları, 2009).

Bediüzzaman Said Nursî, *Emirdağ Lâhikası*, (İstanbul: Söz Basım Yayınları, 2006).

Demirci Mehmet, *Hakikat-i Muhammediyye*, TDV İA, (İstanbul: Divantaş Neş., 1988).

Ebu Abdullah Hâris el-Muhâsibî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, ter.: Ali Pekcan, (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2011).

Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru'l-İbn Kesîr, 2002).

Ebu Abdullah Muhammed b. Yezîd Gazvîniyyi İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, tah.: Muhammed Fuad Abdülbaki, (Haleb: Dâru İhyâu'l-Kutûbu'l-Arabîyye, t.y.).

Ebu'l A'la Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987).

Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad.: İsmail Karaçam ve diğ., (İstanbul: Aziz Dağ., t.y.).

Ebu Nâsır es-Sirrâc Tusî, *el-Lümâ'*, tah.: Abdulhalîm Mahmud, Abdülbâki Surûr, (Mısır: Dâru'l-kutûbu'l-hâdîs, 1960).

Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, (Samsun: Sidre Yayınları, 1997).

Ekrem Sarıkçıoğlu, *Mehdi*, TDV İA, (İstanbul: Divantaş Neş., 1988).

Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü (TTDS)*, (İstanbul: Anka Yayınları, 2004).

Ferdüddîn Attar, *Tezkiretü'l-evliyâ*, ter. Süleyman Uludağ, (Bursa: İlim ve Kültür Yayıncılık, 1984).

Hacı Reşit Paşa, *Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve Ahlâk-ı İslamîye*, (İstanbul: Ergin Kitapevi, t.y.).

Hakkânî Şeyh Muhammed, *Cuma Hutbeleri*, (München: Dervish Yayınları, 2007).

Hakkânî Şeyh Nazım Kıbrısî, *Ebediyete Davet*, (İstanbul: Derviş Yayınları, 2006).

Hasan Lütü Şuşud, *İslam Tasavvufunda Hâcegân Hânedânı*, (İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1958).

Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2000).

Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, (İstanbul: Server İletişim, 2008).

Hamdi Aktaş, *Kur'ân-ı Kerîm Meal ve Kelime Meali*, (İstanbul: İpek Yayınları, Tarihsiz).

Hamid Algar, "The Naqshband Order (A Preliminary Survey of Its History and Significance)", *Studia Islamica*, 44 (1976).

İbn Arabî, *Ma'rifet ve Hikmet*, ter.: Mahmut Kanık, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2011).

İbn Haldun, *Mukaddime*, ter: Zakir Kadiri Ugan, (İstanbul: M.E.B Yayınları, 1989).

İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, (Beyrut: Dâru'l-ihyâ, 1999).

İbn Meserre, *el-Müntekâ*, ter.: M. Necmettin Bardakçı, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1999).

İmâm-ı Rabbanî, *Mektubat*, (İstanbul: Vakfu'l-İhlâs, 2002).

İsmail Hakkı Bursevî, *Tefsîru rûhu'l-beyân*, (İstanbul: Musabaka, 1330).

Şerh-i Salavât-ı İbn Meşîş, haz.: M. Nedim Tan, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010).

Jorgen S Nilsen v.dğr., *Sufism in West (Transnational Sufism, The Haqqania)*, (NewYork: Routledge, 2006).

Kıbrısî Şeyh Muhammed Nazım Adil el-Hakkanî en-Nakşibendî, Tasavvuf Sohbetleri, haz.: Bahar Çimen Hanika, (K.Kıbrıs: Dervish Pub., 2008).

Komisyon, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, (Ankara: DİB Yayınları, 2011).

Mecdeddin Muhammed b. Yakub Firüzebadî, *Kamûsu'l-muhît*, (Beyrut: Müessesetu'r-risâle, 2005).

Mehmet Bayraktar, *İslam Felsefesine Giriş*, (Ankara: TDV Yayınları, 1998).

Mehmed Vehbî, *Hulasatu'l-beyan fî tefsiri'l-Kur'ân*, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1979).

Memduh Zubî, *Mu'cemu's-sufiyye*, (Kahire: Dâru'l-cebel, 2004).

Muhammed el-Behiy, *İslam Düşüncesi'nin İlahî Yönü*, ter.: Sabri Hizmetli, (İstanbul: Fecr Yayınları, 1992).

Mahir İz, *Tasavvuf*, (İstanbul: Rahle Yayınları, 1969).

Muhammed Ali Tehânevî, *Keşşâfu'l-ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, tah.: Ali Dehrûc, (Beyrut: Mektebetu'l-Lubnan, 1996).

Muhammed b. Abdülmecid el-Hanî, *Hadâiku'l-verdiyye fî ecilla nakşibendiyye*, tah.: Abdülrezzâk Abdullah, (İrbil: Matba'a vizaratu't-terbiyye, 2002).

Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2003).

Nasrullah Bahâî, *Muhammed Bahaeddin Şah Nakşibendî*, haz.: Taşköprülü Ali Aydın, (İstanbul: M. Şevket Eygi Matbası, 1966).

Necdet Tosun, *Bahaüddin Nakşibend*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003).

Niyazî Mısrî, *Tam ve Tekmil Divânı*, (İstanbul: Marif Kitaphanesi, t.y.).

Ragıb el-İsfahanî, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an*, (Beyrut: Dâru'l-ma'rife t.y.).

Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1981).

Seyyid Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *İslam'da Şi'a*, haz.: Bahri Akyol, (İstanbul: İslami Kültür ve İlişkiler Mer., 1998).

Shaykh Muhammad Hisham Kabbânî, *The Naqshbandi Sufi Way (History and Guidebook of the Saints of the Golden Chain)*, (Chicago: Kazı Pub., 1995).

Süleyman Ateş, *Kur'ân Ansiklopedisi*, (İstanbul: Kuba Yayınları, t.y.).

Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî Ebu Dâvud, *Sünen-i Ebu Dâvud*, tah.: Muhammed Nâsri'd-dîn Albânî, (Riyad: Mektebetu'l-ma'rife, t.y.).

Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü (TTS)*, (İstanbul: Kabalacı Yayınları, 2012).

Şihâbuddin Sühreverdî, *Avarifu'l-Meârif (Gerçek Tasavvuf)*, ter.: Dilaver Selvi, (İstanbul: Semerkant Yayınları, 1999).

Taftazanî Sa'düddin, *Şerhu'l-Akâid (İslam Akâidi)*, haz.: Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergah Yayıncılık, 2010).

Tayfun Atay, *Batı'da bir Nakşî Cemaati: Şeyh Nazım Kıbrısî Örneği*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996).

Yazıcızade Mehmet, *Muhammediye*, sad.: Ahmed Çelebioğlu, (İstanbul: MEB Yayınları, 1996).

Yusuf Şevki Yavuz, "İslam İnancında Mehdi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*.

İnternet Kaynakları

http://www.naksibendihakkani.com/?page_id=171

<http://www.haqqanisoul.com/>

[www.izleveindir.net/2010/08/02/Osmanlıdan Bir Sultan Selim Gelecektir.](http://www.izleveindir.net/2010/08/02/Osmanlıdan-Bir-Sultan-Selim-Gelecektir)